

ZGODOVINA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo ■

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega roka **2007**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal maturo, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo za tisto leto.

1. Uvod	5
2. Izpitni cilji	6
3. Zgradba in vrednotenje izpita	7
3.1 Shema izpita	7
3.2 Pisni del – tipi nalog in vrednotenje	8
3.3 Zgledi tipov nalog za pisni del	9
3.4 Interni del – tipi nalog in vrednotenje	11
3.5 Merila vrednotenja	13
4. Izpitne vsebine	14
5. Kandidati s posebnimi potrebami	49
6. Literatura	50

Predmetni izpitni katalog znanja za splošno matura iz zgodovine je namenjen dijakom, ki so izbrali zgodovino kot izbirni predmet pri splošni maturi, in profesorjem, ki poučujejo ta predmet in dijake pripravljajo na splošno matura. Vsebuje podatke o ciljih, izpitnih vsebinah in poteku izpita ter o načinu ocenjevanja. Katalog temelji na veljavnem učnem načrtu in usmerja kandidate v pripravi na splošno matura. Vsebuje 20 tem iz obče in narodne zgodovine, ki bodo predmet pisnega maturitetnega izpita in internega dela pri splošni maturi iz zgodovine (vsako leto DPK SM za zgodovino med 20 temami izbere za maturitetni izpit iz zgodovine 10 tem). Teme so izbrane uravnoteženo in segajo – časovno gledano – od prvih visokih kultur do sodobnega časa; so vsebinsko zaokrožene celote, ki spodbujajo k bolj problemskemu, bolj poglobljenemu in samostojnejšemu seznanjanju z zgodovinsko problematiko. Kandidat naj bi pri izpitu pokazal ne le poznavanje najpomembnejših dejstev in podatkov, ampak tudi zmožnost medsebojnega povezovanja dogodkov in procesov, razumevanja njihovega dejanskega zgodovinskega pomena (glede na čas in predzgodovino) in poznavanja njihovih posledic (glede na poznejši razvoj).

Na maturitetni izpit se dijaki pripravljajo v okviru 280 ur pouka zgodovine. V gimnazijskem programu priporočamo za pripravo na matura in vsebinsko obravnavo izbranih tem še 70 ur in dodatnih 35 ur za pripravo in izvedbo internega dela mature.

Opora za pripravo na izpit so veljavni učbeniki in delovni zvezki, ki so v rabi pri pouku.

2. IZPITNI CILJI

Kandidat dokaže:

- poznavanje in razumevanje izpitnih vsebin iz obče zgodovine, opredeljenih v izpitnem katalogu;
- poznavanje slovenske zgodovine od antičnega obdobja do danes ter razumevanje vplivov evropske in svetovne zgodovine na slovensko v posameznih zgodovinskih obdobjih, ki so predmet izpita in so razvidna iz razčlenitve izpitnih vsebin;
- poznavanje najpomembnejših znanstvenih in kulturnih dosežkov, gospodarskih procesov in socialnih odnosov v zgodovinskih obdobjih, ki so predmet maturitetnega izpita;
- da zna pravilno razvrstiti dogodke, pojave, procese in pomembne osebnosti v zgodovinski čas in prostor, tudi z vzporejanjem sočasnih istorodnih in raznorodnih zgodovinskih dogajanj;
- da zna ovrednotiti prispevke in pomen antičnih civilizacij za razvoj;
- da zna pravilno uporabljati temeljno zgodovinsko terminologijo;
- da zna pravilno brati in uporabljati vse vrste zgodovinskih zemljevidov kot virov informacij;
- sposobnost ločevanja vzrokov, povodov in posledic in zmožnost ugotavljanja soodvisnosti različnih pojavov, kontinuitete in sprememb v razvoju;
- da zna analizirati pisni vir, slikovno gradivo ali drugo ilustrativno gradivo in izluščiti bistvene informacije ter jih povezati z drugim zgodovinskim védenjem;
- da zna primerjati odlomke iz zgodovinskih virov ali poljudnih besedil o istem zgodovinskem dogodku in kritično presoditi sporočilo;
- sposobnost primerjave in kritične presoje vseh oblik sporočil;
- sposobnost sistematičnega prikaza (opisa, pojasnjevanja ...) nekega dogajanja, pojava in procesov;
- da zna samostojno, jasno in strokovno pravilno predstaviti podatke in dogodke, argumente in protiargumente in izraziti osebna stališča v sistematičnem in smiselno zaokroženem pisnem sporočilu.

3. ZGRADBA IN VREDNOTENJE IZPITA

3.1 SHEMA IZPITA

Maturitetni izpit iz zgodovine pri splošni maturi je sestavljen iz pisnega in internega dela. Pri tem se preverjajo vsebine, opredeljene v poglavju 4 (izpitne vsebine).

PISNI DEL

Kandidat rešuje dve izpitni poli.

Za vsako izpitno polo se razpiše 5 tematskih sklopov. Vsaka izpitna pola obsega enega ali več tematskih sklopov.

Izpitna pola	Čas reševanja	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
1 – obča zgodovina	90 minut	40 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
2 – narodna zgodovina	90 minut	40 %	zunanje	

Tematski sklopi oziroma poglavja za obe izpitni poli se za zaključni letnik objavijo pred začetkom šolskega leta, in to prvi torek v februarju ob 12. uri, na spletni strani Državnega izpitnega centra (www.ric.si).

Šole so po tem datumu o vsebini tematskih sklopov obveščene pisno.

INTERNI DEL

	Čas priprave in izvedba	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
A – poznavanje, razumevanje in interpretacija zgodovinskih virov iz obče zgodovine	35 ur	20 %	notranje	nalivno pero ali kemični svinčnik
B – poznavanje, razumevanje in interpretacija zgodovinskih virov iz narodne zgodovine ali C – strokovna ekskurzija				

Tematski sklopi za interni del mature so enaki kakor za pisni del.

3.2 PISNI DEL – TIPI NALOG IN VREDNOTENJE

Pregled po izpitnih polah

Tipi nalog	Izpitna pola 1	Izpitna pola 2	Vrednotenje v točkah
	Št. vprašanj	Št. vprašanj	Za posamezno vprašanje

1. NALOGE ZAPRTEGA TIPA

Izbirni tip

Naloge izbire (da/ne oziroma označba pravilnih odgovorov med več danimi)	2	2	1–3 točke
Naloge povezovanja (npr. pojma z njegovo razlago, osebnosti z njeno vlogo ...)	1–4	1–4	2–4 točk
Naloge razvrščanja (urejanje, novo zaporedje dogodkov, pojavov ...)	0–1	0–1	2–3 točke

2. NALOGE POLODPRTEGA TIPA

a) Nestrukturirane naloge

Kandidat po navodilih oblikuje kratek odgovor (npr. definicijo, našteje vzroke ali posledice, predloži razlago, primerjavo ali interpretacijo ...); naloge imajo lahko za izhodišče karto, besedilo ...	8–11	8–11	1–5 točk

b) Strukturirane naloge

Naloge imajo podvprašanja, ki so medsebojno odvisna, lahko zadevajo neko besedilo, tabelo, karto ...	8–11	8–11	1–5 točk

Skupaj	25	25	

Izpitne pole bodo po točkovalni shemi in izpitnem katalogu ovrednotili zunanji ocenjevalci. Vsako polo točkujeta dva ocenjevalca (neodvisno drug od drugega). Upošteva se srednja vrednost.

Odgovori na vprašanja zaprtega tipa se ovrednotijo glede na število pravilnih rešitev, največkrat se dvema pravilnima rešitvama dodeli 1 točka.

Pri nalogah polodprtega tipa se odgovori ocenijo z eno ali več točkami, odvisno od števila elementov, ki naj bi jih vseboval pričakovani odgovor. Pri tem se upoštevajo naslednja merila:

- navedba vseh pomembnih dejstev v pričakovanem odgovoru;
- navedba vseh bistvenih elementov in njihova sistematična predstavitev (pojasnitev, obrazložitev, argumentacija, ustrezna medsebojna povezanost dejstev);
- kandidatu se točke ne dodelijo, če ni napisal odgovora, če odgovor ni povezan z vprašanjem ali če je v celoti napačen.

3.3 ZGLEDI TIPOV NALOG ZA PISNI DEL

NALOGE ZAPRTEGA TIPA

Izbirni tip

Zgled naloge izbire

V skladu s politiko "novega etničnega reda" so bile nekatere etnične skupine in narodi obsojeni na delno ali popolno uničenje.

Obkrožite črke pred tistimi tremi etničnimi skupinami oziroma narodi, ki so bili najbolj izpostavljeni genocidu:

(3 točke)

A Norvežani,	D Romi,
B Židje,	E Poljaki,
C Francozi,	F Nizozemci.

Odgovor:

Pravilni odgovori so B, D in E.

Za vsako pravilno navedbo se dodeli 1 točka.

Skupaj 3 točke.

Zgled naloge povezovanja

Povežite imena odporniških skupin oziroma vojaških enot odporniškega gibanja v levem stolpcu z imeni držav, v katerih so nastale, tako da na črto pred imenom posamezne skupine oziroma vojaške enote zapišete ustrezno številko države (država se lahko ponovi):

(3 točke)

___ ELAS	1. GRČIJA
___ ARMIJA KRAJOWA	2. KITAJSKA
___ KUOMINTANG	3. POLJSKA
___ GARIBALDINCI	4. ITALIJA
___ EDES	5. FRANCIJA
___ MAKIJI	

Odgovor:

Pravilna povezava je 1, 3, 2, 4, 1, 5. Za 0 in 1 pravilno povezavo se dodeli 0 točk, za 2 ali 3 pravilne povezave se dodeli 1 točka, za 4 ali 5 pravilnih povezav se dodelita 2 točki, za 6 pravilnih povezav se dodelijo 3 točke.

Skupaj 3 točke.

Zgled naloge razvrščanja

Velike gospodarske spremembe so vplivale, da so nekatere panoge napredovale, nekatere pa začele zaostajati in propadati.

Spodaj navedene dejavnosti razvrstite tako, da tiste, ki so napredovale, označite s črko N, tiste, ki so zaostajale in propadale, pa s črko P:

(3 točke)

___ manufakture,	___ fužine,
___ usnjarska industrija,	___ podeželska obrt,
___ prehrambna industrija,	___ papirniška dejavnost.

Odgovor:

Pravilni vrstni red odgovorov je P, N, N in P, P, N. Dve ali tri pravilne navedbe točkujemo z 1 točko, štiri ali pet pravilnih navedb z 2 točkama in šest pravilnih navedb s 3 točkami.

Skupaj 3 točke.

NALOGE POLODPRTEGA TIPA

a) Zgled nestrukturirane naloge

Pomembno vlogo pri krepitvi narodne zavesti so imela tudi različna društva.

Navedite tri društva, ki so nastala v drugi polovici 19. stoletja, v času čitalniškega gibanja, in jim pripišite področje delovanja.

(3 točke)

Odgovor:

(Južni) Sokol – športno društvo, Dramatično društvo – gledališče, Slovenska matica – izdajanje knjig so pričakovani odgovori. Vsako popolno navedbo (društvo in dejavnost) točkujemo z 1 točko.

Samo pravilno navedbo društev brez dejavnosti točkujemo z 1 točko.

Skupaj 3 točke.

b) Zgled strukturirane naloge

Že pred koncem vojne so se odnosi v protifašistični koaliciji začeli ohlajati. Vse bolj so prihajali v ospredje ozemeljski apetiti zmagovalk, zlasti Sovjetske zveze in ZDA. Krhanje odnosa je vplivalo tudi na usodo odporniških gibanj v okupiranih državah. Tipičen primer je odporniško gibanje na Poljskem.

V krajšem eseju opišite varšavsko vstajo leta 1944. Pri tem upoštevajte naslednje elemente: politično razcepljenost poljskega odporniškega gibanja in različne interese zaveznikov; vzroke za začetek organiziranega upora v Varšavi in vzroke za njegovo zadušitev.

(5 točk)

Varšavska vstaja

Dva meseca so potekali v Varšavi strahoviti boji med nemškimi posebnimi enotami in poljsko vstajno vojsko. Zavezniška letala so vzletela z letališč v Italiji (Bari) in skušala dovažati orožje, municijo in hrano vstajnikom. Pri tem so imeli na tem 2000 km dolgem letu s pristajanjem na ozemlju Sovjetske zveze takšne izgube, da so opustili misel na nadaljnjo pomoč. Sovjetske enote pa so čakale na Visli. Imele so svoje račune s svojo vlado v Lubinu. Ko so Nemci vstajo zatrli, je sovjetska armada prešla v ofenzivo in "osvobodila" Varšavo. Ta je bila trikrat popolnoma uničena (leta 1939 ob nemških bombardiranjih, aprila 1943 ob vstaji v getu in tedaj). Izgubila je 90 % predvojne industrije in 70 % stanovanjskih površin, pobitih je bilo 100.000 Judov v mestu ali v taboriščih).

(Vir: Weber, T., Novak, D., 1996: 20. stoletje v virih, besedi in slikah 1939–1945, str. 59. DZS. Ljubljana)

Odgovor:

Odporniško gibanje je razcepljeno na domačo in ljudsko armado (1 točka); lahko tudi navedba izvornih imen. Prva je delovala pod vplivom Londona, druga pod vplivom Moskve (1 točka). Splošni odpor v Varšavi se je začel, ker so enote RA hitro napredovale in so se že približale Visli. Začela jo je Armija Krajowa, ki je želela osvoboditi Varšavo pred prihodom Rdeče armade (2 točki). Upor so zadušili Nemci, ker RA zaradi političnih razlogov (kdo bo imel po vojni odločilno vlogo v oblastnih organih) ni prestopila Visle in ni podprla upora (1 točka). Zadostuje tudi navedba: po padcu Mussolinija, poleti 1943 ali opis dogajanja, ki pojasnjuje dogodke poleti 1943. Skupaj 5 točk.

3.4 INTERNI DEL – TIPI NALOG IN VREDNOTENJE

Interni del mature iz zgodovine pomeni 20 % vrednosti ocene iz zgodovine na maturi in je sestavni del ocene pri zgodovini na maturi.

Interni del vsebuje poznavanje in razumevanje pisnih zgodovinskih virov, slikovnega, kartografskega in drugega gradiva, povezanega z 10 razpisanimi tematskimi sklopi. Del interne ocene si lahko kandidati pridobijo tudi z aktivnostmi na strokovni ekskurziji.

Interni del mature iz zgodovine je sestavljen iz dveh delov:

- A) Glede na 5 razpisanih tem iz **obče zgodovine** učitelj pripravi gradivo za interni del mature (naloge na podlagi različnih zgodovinskih virov).
- B) Glede na 5 razpisanih tem iz **narodne zgodovine** učitelj pripravi gradivo za interni del mature (naloge na podlagi različnih zgodovinskih virov).

Namesto točke **B**:

- C) Aktivnosti na strokovni ekskurziji, povezani z razpisanimi tematskimi sklopi iz narodne zgodovine.

Postopek izvedbe internega dela:

1. Šole na začetku šolskega leta določijo način izvedbe internega dela mature (ali bodo dijake pripravljale in izvedle interni del mature iz zgodovine po varianti: A in B ali po varianti: A in C).
2. Interni del pripravijo učitelji, ki pripravljajo kandidate na maturo iz zgodovine.
3. Kandidati se pripravljajo na interni del mature pri dodatnih urah, namenjenih za pripravo na maturo iz zgodovine. Pri pripravi dijakov na interni del mature učitelj seznanja dijake z ustrezno strokovno literaturo in z izbranimi zgodovinskimi viri in jih navaja na njihovo uporabo.
4. Interni del mature poteka pisno (A in B točka).
5. Kandidati opravljajo interni del mature (A in B točka) do 45 minut. Pisni del je sestavljen iz dveh delov, ki pomenita poznavanje, razumevanje in interpretacijo pisnih zgodovinskih virov, slikovnega, kartografskega in drugega gradiva in avdio sredstev iz razpisanih tematskih sklopov iz obče in narodne zgodovine.

Drugi del (namesto točke B) lahko kandidati opravijo z aktivnostmi na strokovni ekskurziji. V tem primeru opravljajo točko A do 25 minut.

Naloge, ki jih pripravi učitelj (A in B točka), vsebujejo vprašanja iz poznavanja in razumevanja predloženega gradiva iz izbranih tematskih sklopov iz obče in narodne zgodovine. Naloge popravi učitelj, ki jih je sestavil, in rezultate vpiše v poseben ocenjevalni list za interni del mature iz zgodovine.

Seštevek posamezne naloge je 10 točk, obeh nalog (A in B ali A in C) pa 20 točk.

V ocenjevalnem listu učitelj podčrta ustrezno vrsto gradiva, ki ga je uporabil oziroma v zvezi z njim zastavil vprašanje. Učitelji ocenjujejo interni del mature po enotnih splošnih ocenjevalnih kriterijih, ki jih pripravi DPK SM za zgodovino.

Interni del mature mora biti izveden do konca aprila. Natančen datum je vsako leto določen v maturitetnem koledarju.

IZVEDBA INTERNEGA DELA

Naloge iz obče in narodne zgodovine

Posamezna izpitna naloga (A – iz obče zgodovine in B – iz narodne zgodovine) vsebuje poznavanje, razumevanje in interpretacijo pisnega vira. Kandidat mora predloženo gradivo umestiti v ustrezno temo ali jo časovno opredeliti ali prostorsko določiti. Za pravilni odgovor se kandidatu dodeli 1 točka.

Učitelj na podlagi pisnega vira (A in B točka), ki ga bodo pri reševanju uporabljali kandidati, sestavi strokovno ustrezna vprašanja, povezana z virom. Ta del naloge se ovrednoti z od 0 do 5 točk. Učitelj sestavi vprašanje za 5 točk ali pa več vprašanj, vendar seštevek vseh možnih točk ne sme biti več kakor 5 točk.

Zadnji del naloge (A in B točka) zadeva slikovno, kartografsko gradivo, grafikone, statistične podatke ali avdiovizualna sredstva (npr. odlomek filma, govorne posnetke ...). Tudi za ta del učitelj sestavi strokovno primerna vprašanja, ki so ovrednotena z od 0 do 4 točkami. Učitelj lahko izbere različne vrste gradiva, vendar ne več kakor dve vrsti. Skupno število točk za ta del naloge je največ 4 točke.

Učitelj oceni nalogo po splošnih kriterijih ocenjevanja.

Seštevek posamezne naloge je 10 točk, obeh nalog pa 20 točk. Rezultate internega dela mature učitelj vpiše v ocenjevalni list.

Strokovna ekskurzija

Del interne ocene lahko kandidati pridobijo na organizirani strokovni ekskurziji (točka C), ki jo pripravi učitelj, dijaki pa na njej aktivno sodelujejo. Ekskurzija je izvedena v okviru priprav dijakov na interni del mature iz zgodovine. Tema ekskurzije mora biti povezana z eno od izbranih maturitetnih tem, ki so razpisane v tekočem šolskem letu s področja narodne zgodovine. Učitelj oceni aktivnost dijakov pri pripravah na ekskurzijo (zbiranje podatkov in gradiva, priprava referata ...) in aktivnosti na ekskurziji (poročilo, referat, terensko delo ...) po splošnih kriterijih ocenjevanja z od 0 do 10 točkami.

Gradivo, ki so ga pripravili dijaki, učitelj hrani v skladu s predpisi, ki urejajo šolsko dokumentacijo.

Seštevek obeh delov internega dela je 20 točk, 10 za točko A in 10 za strokovno ekskurzijo (točka C). Rezultate internega dela mature učitelj vpiše v ocenjevalni list, ki ga pripravi DPK SM za zgodovino.

Ekskurzija mora biti prav tako izvedena do konca aprila tekočega šolskega leta.

VREDNOTENJE V TOČKAH

Interni del A	10 točk		Interni del A	10 točk
Interni del B	10 točk	ali	Strokovna ekskurzija	10 točk
Skupaj	20 točk		Skupaj	20 točk

3.5 MERILA VREDNOTENJA

Deleži taksonomskih stopenj spoznavnih ciljev v odstotkih v posameznih delih izpita

Ravni zahtevnosti	Izpitna pola 1	Izpitna pola 2	Interni del	Skupaj
Znanje	20 %	20 %		40 %
Kandidat:				
– pozna dejstva, dogodke, pojave in podatke ter časovna, vzročna in prostorska zaporedja zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov;– zna dogajanje časovno in prostorsko opredeliti;– pozna temeljno zgodovinsko terminologijo in pojme.				
Razumevanje in uporaba	15 %	15 %	10 %	40 %
Kandidat:				
– opiše, pojasni oziroma razloži zgodovinske dogodke, pojme, pojave in procese;– razlikuje vzroke od povodov in posledic in zna med vzroki za zgodovinske pojave poiskati bistvene;– izbere bistveno informacijo o nekem zgodovinskem dogodku, pojavu ali procesu;– natančno in pravilno uporabi ustrezne zgodovinske pojme in terminologijo pri pojasnjevanju dogodka, pojava ali procesa;– zna uporabiti statistične podatke, vire in ilustrativno gradivo pri utemeljevanju oziroma pojasnjevanju zgodovinskih dogajanj, pojavov in procesov.				
Analiza, argumentacija, interpretacija, sinteza, vrednotenje	5 %	5 %	10 %	20 %
Kandidat:				
– primerja dogodke, pojave ali procese ter ugotovi podobnosti in razlike;– primerja in kritično presodi raznovrstna sporočila o nekem dogodku, pojavu ...;– ugotovi soodvisnost različnih zgodovinskih dogodkov in pojavov;– argumentira oziroma interpretira podatke, informacije in raznovrstna sporočila ...;– obrazloži različne vire zgodovinskih informacij (zgodovinsko besedilo, vir, zemljevid, statistični podatek, slika ...) in oblikuje sklepe;– sintetizira in obrazloži kompleksnost dogajanja;– ovrednoti pomen dogodkov (npr. reform, programov, ukrepov ...).				

4. IZPITNE VSEBINE

1. ZGODNJE VISOKE KULTURE

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Čas in prostor nastanka prvih zgodnjih kultur	– Ob zemljevidu opredeliti prostor in čas prvih zgodnjih kultur (civilizacij) ter navesti in pojasniti bistvene pogoje za njihov nastanek na tem prostoru (domovina žitaric, prvo načrtno poljedelstvo in presežek v proizvodnji hrane, vremenski pogoji)
Gospodarstvo zgodnjih visokih kultur	– Vzroki za nastanek irigacijskega poljedelstva v Mezopotamiji in Egiptu in značilnosti namakalnega poljedelstva (irigacijska dela, tehnični pripomočki)– Kulturne rastline po civilizacijskih območjih, žitarice, povrtnine, druge rastline (papirus, bombaž, murva) in njihov pomen– Pomen irigacijskega poljedelstva za nastanek prvih civilizacij (na primeru sumerskih mestnih držav in Egipta) in oblikovanje državne organizacije– Primerjava glavnih značilnosti gospodarstva v Egiptu, Mezopotamiji, Feniciji, Palestini, Indiji in na Kitajskem (irigacijsko poljedelstvo, živinoreja, obrt, trgovina, pomorstvo, denarništvo)
Začetki državnega razvoja	– Ob odlomkih iz prvih zakonikov (Urnamu, Hamurabi) razložiti značilnosti državne organizacije in političnih sistemov prvih visokih civilizacij– Razlike v državni organizaciji; sumerske mestne države; Egipt; glavne značilnosti despotske oblasti– (Ob zemljevidu) navesti primere širjenja ozemlja posameznih držav, do nastanka prvih imperijev (Egipt, hetitska država, Asirija in Perzija) in pojasniti odnos posameznih držav do podjarmljenih ljudstev (Asirci, Perzijci)
Družbena zgradba in vsakdanje življenje	– Ob Egiptu prikazati značilnosti družbene zgradbe (ob slikovnem gradivu, zgodovinskih virih in besedilih prikazati značilnosti posameznih družbenih slojev)– Ob slikovnem gradivu, zgodovinskih virih in besedilih opisati podobe iz vsakdanjega življenja pripadnikov posameznih družbenih slojev
Začetki in razvoj pisave	– Vzroki za nastanek prve podobopisne pisave v sumerskih mestnih državah– Razvoj in značilnosti pisave po posameznih zgodnjih visokih kulturah (mezopotamske civilizacije, Egipt, Fenicija, Indija, Kitajska)– Pomen pisave za zgodovino

Drugi kulturni dosežki zgodnjih visokih kultur

- Dosežki v matematiki, astronomiji, medicini in tehniki po posameznih starih civilizacijah od Egipta, mezopotamskih držav in Indije do Kitajske
- Tehnični dosežki in njihov pomen (kolo, voz, vodno kolo, vodni mlin, odkritje papirusa in papirja, predelava kovin, steklo itd.)
- Z odlomki iz zgodovinskih virov (Urnamujev, Hamurabijev, hetitski zakonik, deset božjih zapovedi) primerjati razvoj, značilnosti in pomen prava
- Navedba najpomembnejših dosežkov književnosti (pesmi, epi, verski spisi)
- Ob slikovnem gradivu ponazoriti največje umetnostne stvaritve iz slikarstva, kiparstva in gradbeništva

Verska misel zgodnjih civilizacij

- Značilnosti in primerjava verovanja in verskih misli pripadnikov prvih visokih civilizacij (Egipt, Mezopotamija, Fenicija, Indija in Kitajska)
- Pomen judovskega monoteizma in Biblije

2. ANTIČNA KULTURNA TRADICIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Grški polis

- Politična razdrobljenost grškega sveta in vzroki zanjo: naravno-geografski (ob zemljevidu), etnični, politični in gospodarski
- Grški polis kot središče političnega, gospodarskega, verskega, kulturnega, socialnega, vojaškega in upravnega življenja Stare Grčije; težnje polisa po avtarkiji, avtonomiji, elevteriji
- Glavne značilnosti različnih oblik politične ureditve polisa (kraljevina, aristokracija, oligarhija, tiranija, demokracija)

Grki – začetniki demokracije

- Atenska pot k demokraciji: gospodarske in politične Solonove reforme, Pizistratova tiranija, Klistenove reforme
- Demokracija v Periklejevem času: glavne značilnosti, omejitve atenske demokracije; zlata doba Aten

Šparta

- Glavne značilnosti politične, vojaške in družbene ureditve v Šparti
- Špartanska vzgoja

Sodelovanje in rivalstvo med grškimi polisi

- Konstitutivni elementi grštva: skupni jezik, pisava, mitos, olimpijske igre, boj proti skupnemu sovražniku (Perzija)
- Kulturna enotnost in sodelovanje, skupna preročišča (Delfi)
- Pomen iger v Olimpiji

- Gospodarsko sodelovanje (trgovina)
- Politično sodelovanje (oblikovanje peloponeške, helenske in Atiško-delske zveze)
- Vzroki za nasprotja med polisi, antagonizem med Atenami in Šparto (razlogi in posledice)

Grška kolonizacija in njen pomen

- Vzroki za kolonizacijo (gospodarski, politični in socialni)
- Smeri in območja kolonizacije (ob zemljevidu)
- Pomen kolonizacije za Grke
- Pomen in posledice kolonizacije za preostali svet

Kulturno izročilo in njegov vpliv na poznejša obdobja

- Grški alfabet
- Glavni dosežki grške filozofije/znanosti: ločitev od mita; glavni predstavniki grške filozofije: Sokrat (etika), Platon (ustanovitev Akademije; teorija o državi), Aristotel – vsestranski antični filozof, ki je postavil temelje logiki, teoriji književnosti in mnogim naravoslovnim znanostim, Zenon (stoicizem), Epikur
- Etične vrednote medicine (Hipokrat in Galen – ločitev znanosti od magije in praznoverja, nesebična pomoč vsem, poklicna molčečnost)
- Literarno ustvarjanje: epika (Homer: Iliada in Odiseja), lirika, dramatika (razvoj gledališča; Ajshil, Sofokles), govorništvo (Demosten) – po grški literarni tradiciji so se zgledovali vsi drugi evropski narodi
- Grško zgodovinopisje: Herodot – oče zgodovine, Tukidid (kritičen odnos do virov), Ksenofont, Plutarh
- Vloga Muzeja (Muzeion) v Aleksandriji – najpomembnejše kulturno središče antike; pomen helenizma
- Grški temelji za evropsko umetnost: arhitektura (dorski, jonski in korintski gradbeni slog), vazno slikarstvo, slikarstvo, kiparstvo (Poliklet, Miron, Fidija)

Rimska kulturna tradicija in vpliv na poznejši evropski razvoj:

Rimsko pravo

- Prvi pravni zapisi (Zakonik XII plošč) in zagotovitev pravic plemstvu/aristokratom in plebejcem; postopna izenačitev državljanskih pravic plebejcev in patricijev; pravna določila, ki nadzorujejo oblast (omejitev mandata); Constitutio Antoniniana (podelitev državljanskih pravic vsem svobodno rojenim prebivalcem rimskega imperija); Justinijanov zakonik kot temelj za razvoj modernega prava

Rimsko kulturno izročilo in vpliv na poznejši evropski razvoj

- Literarno ustvarjanje, ki se večinoma zgleduje po grškem: epika (Vergilij), lirika (Katul, Horacij, Ovidij), dramatika (Plavt, Terencij), govorništvo (Cicero), avtobiografija (Avguštin); rimsko zgodovinopisje (Julij Cezar, Livij, Tacit)

- Julijanski koledar – prvi z znanstvenimi metodami utemeljeni koledar (leta 1582 so ga na pobudo papeža Gregorja XIII. reformirali – nastal je gregorijanski koledar)
- Romanizacija: vzroki, posledice in pomen romanizacije; obseg romanizacije; razširitev latinice

Arhitektura in infrastruktura naselij

- Etruščanski in grški vpliv
- Značilnosti rimskega gradbeništva in njegova uporabnost v vsakdanjem življenju (ceste, mostovi, vodovodi – akvedukti, kanalizacija, javna kopališča, arene, hipodromi); prepoznavne elemente rimske arhitekture (obok, lok, kupola) prevzame tudi poznejša evropska arhitektura
- Stensko slikarstvo, mozaična umetnost

Religija in mitologija

- Grški in rimski panteon (Zevs/Jupiter, Hera/Junona, Pozejdon/Neptun, Demetra/Cerera, Ares/Mars, Afrodita/Venera, Apolon, Artemida/Diana, Hefajst/Vulkan, Vesta, Hermes/Merkur, Atena/Minerva)

3. RIMSKO CESARSTVO IN ZAČETKI KRŠČANSTVA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Prehod iz republike v principat; cesar Avgust

- Oblikovanje II. triumvirata (obračun z nasprotniki/republikanci) in njegov razpad (boj za oblast med Oktavijanom in Antonijem)
- Oblikovanje principata – Oktavijan prvi v senatu; formalno je republika s svojimi institucijami ohranjena, dejansko že monarhija – pristojnosti senata in ljudske skupščine so močno zmanjšane, Oktavijan je vsakoletni konzul, ljudski tribun, imperator, vrhovni svečenik; ob tem ima še častne nazive Avgust/Augustus, Caesar, oče domovine; vladar si sam izbere naslednika, začne se že čaščenje cesarjev

Avgustove reforme

- Značilnosti in pomen upravnih reform: poenotena in centralno vodena uprava, uradništvo je poleg vojske glavna cesarjeva opora pri vodenju države; cilji davčne reforme in popisa prebivalstva; reforma provinc; romanizacija: vzroki, posledice in pomen romanizacije; obseg romanizacije
- Organizacija reforme vojske: poklicna vojska, pretorijanci, pomožna vojska iz prebivalcev provinc; pravice veteranov in vloga vojske pri romanizaciji; posledice poznejše večje privrženosti vojske poveljnikom kakor državi; oborožitev; utrjevanje meja

Gospodarski razvoj in rimska družba

- Kmetijstvo je še vedno temeljna gospodarska dejavnost, čeprav se ves čas sooča s krizo; začetki zakupništva oziroma kolonata

- Razcvet obrti in trgovine (Pax Romana; razvejano cestno omrežje; svoboda gibanja; pravna varnost); najpomembnejše obrti in izmenjava trgovskih artiklov iz različnih delov države (ob zemljevidu)
- Položaj in življenje posameznih družbenih slojev: bogati in revni, naraščanje števila brezposelnih, različen položaj sužnjev
- Načini blažitve revščine: brezplačne delitve žita, prirejanje iger (panem et circenses)

Meje rimske države na vrhuncu moči

- Največji obseg cesarstva na koncu prvega in v začetku drugega stoletja v času cesarja Trajana (ob zemljevidu); njegov naslednik Hadrijan ozemlje že krči, gradi limes; v času Marka Avrelija je rimski limes prvič prebit

Kriza cesarstva in poskusi njenega reševanja, uvedba dominata

- Vzroki za vse večjo krizo (gospodarsko in politično), ki se kaže od konca 2. stoletja dalje
- Cesar Karakala in njegov edikt (Constitutio Antoniniana)
- Dioklecijanovi poskusi rešitve krize in njihova uspešnost: politično-upravne reforme (dominat, tetrarhija, reforma vojske, tajna policija), gospodarske reforme (maksimiranje cen in mezd, reforma davčnega sistema, dednost obrti in kolonata)

Dokončni razpad cesarstva

- Nastanek nove prestolnice na Vzhodu (Konstantinopol)
- Ob smrti cesarja Teodozija se leta 395 rimsko cesarstvo dokončno razdeli na dva dela (ob zemljevidu); Zahod kmalu propade (leta 476), močnejši Vzhod postane ena najpomembnejših srednjeveških držav; razlogi za večjo moč Vzhoda

Začetki krščanstva

- Naselitev Hebrejcev v deželi Kanaan v 2. tisočletju pr. Kr.; vzrok za preselitev dela judovskega prebivalstva v Egipt v 17. stoletju pr. Kr.
- Mojzesova vloga v izraelski zgodovini: Jahve, Bog Izraela, da Mojzesu na gori Sinaj 10 zapovedi (dekalog); osebna odgovornost posameznika Jahveju, samemu sebi in bližnjemu
- Monoteizem
- Začetki krščanstva v Judeji: Judje pod rimsko okupacijo pričakujejo Mesija – Odrešenika

Širjenje krščanstva

- Vpliv gospodarskih, kulturnih in socialnih razmer na širjenje nove vere med posamezne sloje in dežele cesarstva (nauk sam, saj nova vera ne pozna rasnih, družbenih in intelektualnih pregrad, optimizem nove vere, solidarnost prvih kristjanov ...; dobro cestno omrežje omogoča hiter pretok idej; ni jezikovnih ovir ipd); z apostolom Pavlom dobi krščanstvo nov polet, preraste judovske okvire in postane svetovna religija, tako rekoč protireligija cesarskemu kultu

- Biblija: glavni vir za preučevanje zgodovine Judov in nastanka krščanstva, hkrati pa sveta knjiga judovstva (Stara zaveza) in krščanstva; delitev na knjige Stare in Nove zaveze; prevodi Biblije (Septuaginta, Hieronimova Vulgata – podlaga za prevode v moderne jezike, Dalmatinov prevod)
- Poročila nekrščanskih avtorjev o zgodnjem krščanstvu (Jožef Flavij, Tacit, Plinij Mlajši, Svetonij)

Od preganjanja do državne religije

- Vzroki za preganjanja kristjanov kljub dokajšnji strpnosti Rimljanov do drugih religij; cesarjev božanski kult v nasprotju s krščansko religijo, zavračanje politeističnih obredov, nepoznavanje/predsodki do nove vere
- Preganjanje nove vere, najostreje pod Neronom, Decijem in Dioklecijanom
- Organizacija Cerkve: cerkvene občine, škofije, nadškofije, patriarhije (Rim, Konstantinopel, Aleksandrija, Antiohija, Jeruzalem – ob zemljevidu)
- Milanski edikt iz leta 313 cesarja Konstantina in njegov pomen (verska svoboda za kristjane, konec preganjanj; bogatenje Cerkve, prepletanje Cerkve in politike)
- Teodozijevo razglasitev krščanstva za državno vero leta 391 in njen pomen; bitka pri Frigidu leta 394 pomeni dokončno zmago krščanstva v rimski državi
- Nastop prvih krivoverstev (arijanci)
- Utrditev krščanstva in razvoj meništva: razlogi zanj in posledice, prvi menihi in samostani v Egiptu; prvi samostan v Evropi ustanovi sv. Benedikt na Monte Cassinu (leta 529 – istega leta da bizantinski cesar Justinijan zapreti Akademijo v Atenah, zadnjo pogansko filozofsko šolo, to pa tudi pomeni zmago krščanstva)

4. SLOVENSKO OZEMLJE V RIMSKI IN ZGODNJI SREDNJEVEŠKI DOBI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Rimsko obdobje

Postopno širjenje rimske oblasti v vzhodnoalpski in predalpski prostor

- Ob zemljevidu razložiti etnično podobo vzhodnoalpskega prostora pred prihodom Rimljanov (prva poimensko znana ljudstva in njihov prostor); noriško kraljestvo (obseg, trgovski stiki z Rimljani)
- Ustanovitev Aquileie – izhodišča širjenja rimskih gospodarskih in civilizacijskih tokov v Podonavje; postopno osvajanje ozemlja ilirskih in keltskih plemen – višek za časa cesarja Avgusta
- Pomen današnjega slovenskega ozemlja za Rimljane: **vojaški** (izhodišče prodora v Podonavje; zavarovanje meje pred barbari), **gospodarski** (trgovina; kopenska povezava z drugimi območji Balkana)

Rimska upravna ureditev vzhodnoalpskega in predalpskega prostora

- Ob zemljevidu opredeliti razdelitev današnjega slovenskega etničnega prostora med tri velike rimske upravne enote (10. rimska regija – Venecija in Histrija, provinci Norik in Panonija)
- Mesta (civitates) – nižje upravne enote – obsegajo mestno jedro in podeželje (npr: Emona – do Trojan, Višnje gore, kraških prehodov; Petoviona – Podravje; Celeia – porečje Savinje in Voglajne)
- Status rimskih mest (kolonija, municipij)

Gospodarski razvoj v rimskem obdobju

- Napredek v razvoju kmetijstva (uvedba pluga in dvoletnega kolobarjenja; nove kulturne rastline, vinska trta, oljka; izsuševanje močvirij)
- Napredek obrti (tehnične novosti – lončarsko vreteno, vodni mlin); najpomembnejše obrtne dejavnosti (lončarstvo, kamnoseštvo, rudarstvo); razvoj trgovine
- Načrtna gradnja cest in razvoj cestnega omrežja (ob zemljevidu)

Rimski kulturni vpliv

- Romanizacija in njeni nosilci (trgovci, vojaki uradniki, italški kolonisti)
- Verski vplivi – širjenje mitraizma in krščanstva; utrditev krščanstva z bitko pri Frigidu leta 394
- Arheološka dediščina – ostaline rimske civilizacije na Slovenskem (ob slikovnem gradivu)

Kriza rimskega imperija v pozni antiki je zajela tudi naše kraje

- Zunanja nevarnost (vpadi barbarskih ljudstev) in načrtna gradnja obrambnega sistema (limes med Julijskimi Alpami in Reškim zalivom)
- Dokončna delitev imperija na dve polovici (leta 395); vključitev današnjega slovenskega ozemlja v zahodni rimski imperij pusti sledi v poznejšem razvoju (zahodni kulturni vpliv, latinica, katoliška vera)
- Vdori in pohodi različnih barbarskih ljudstev prek vzhodnoalpskega prostora proti Italiji (Huni, Vzhodni Goti, Langobardi, Slovani, Avari (Obri) – ob zemljevidu)
- Posledice vdorov: beg prebivalstva proti zahodu in v odročne kraje – nastanek višinskih naselij (gradcev), porušena so mnoga mesta (Emona; Celeia, Petoviona)

Zgodnji srednji vek

Naselitev Slovanov v Vzhodne Alpe

- Vzroki velikega preseljevanja ljudstev med 4. in 7. stoletjem (pohod Hunov, preobljudenost, ekstenzivno poljedelstvo, prepričanje o bogastvu rimskih pokrajin)
- Ob zemljevidu razložiti proces postopnega naseljevanja Slovanov v vzhodnoalpski in predalpski prostor (čas, smeri, umik Langobardov iz Panonske nižine, vloga avarsko-slovanske povezave); redka in neenakomerna naselitev (pretežno že kultiviranih dolin)
- Okvirne meje slovanske naselitve do začetka 7. stoletja – stik s sosedi na severu, zahodu in v Istri (ob zemljevidu)

- Staroselci in priseljenci: propad rimskih urbanih naselij, pismenosti, krščanstvo se je (razen obmorskih mest) umaknilo slovanskim bogovom; rimski državni red zamenja plemenska ureditev; postopno sožitje staroselcev s Slovani
- Samova plemenska zveza**
- Upor proti Avarom, ustanovitev Samove plemenske zveze (čas in obseg, razpad)
- Karantanija**
- Karantanija, najstarejša zgodnjesrednjeveška politična tvorba v Vzhodnih Alpah; družbena podoba Karantanije (rodovna zadruga, župa, župan, knez, prvaki, kosezi, patriarhalni sužnji); prvi poimensko znani knezi (Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir); ustoličevanje karantanskih knezov in koroških vojvod
- Povezava Karantanije z Bavarci in delna izguba samostojnosti**
- Avarska nevarnost; posledice bavarske pomoči Karantaniji (bavarska in posredno frankovska vrhovna nadoblast; talci – jamstvo karantanske zvestobe; pokristjanjevanje)
 - Karantanija do začetka 9. stoletja še samostojno odloča o notranjih zadevah (navznoter ohrani svojo plemensko ureditev, vladajo domači knezi, ki jih volijo sami, vendar s poprejšnjo privolitvijo Frankov)
- Širjenje krščanstva**
- Misijonarska dejavnost; Modestova vloga, centri širjenja krščanstva (Salzburg, Freising, Oglej), upori proti pokristjanjevanju
 - Oblikovanje cerkvene meje med Salzburgom in Oglejem leta 811 na Dravi
- Karniola**
- Ob zemljevidu okvirno opredeliti teritorij slovanske kneževine Karniole, nastale ob prehodu 8. v 9. stoletje
- Konec karantanske samostojnosti in združitve današnjega slovenskega etničnega prostora pod Franki**
- Razširitev frankovske oblasti konec 8. stoletja na predalpsko območje in v Panonsko nižino (uničenje države Avarov)
 - Protifrankovski upor L. Posavskega; pridružitve Karantancev in Karniolcev; konec samostojnosti (odstranitev domačih knezov, Karantanija izgubi avtonomijo, postane upravna enota frankovske države – grofija; frankovska vrhovna oblast se razširi na vse slovenske pokrajine; uvajanje zahodnoevropskega tipa fevdalizma in nastajanje zemljiških gospodstev)
- Spodnja Panonija**
- Ustanovitev frankovske mejne grofije Spodnje Panonije (Pribina, Kocelj); kolonizacija iz Vzhodnih Alp, Podonavja (Karantanci, Bavarci); Konstantinovo in Metodovo slovansko bogoslužje; zatrtje slovanskega bogoslužja v Spodnji Panoniji

5. SREDNJEVEŠKA MESTA IN PODEŽELJE

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Srednjeveška mesta

Čas nastanka srednjeveških mest in vzroki za njihovo nastajanje

- Čas nastajanja srednjeveških mest in opredelitev pojma »srednjeveško mesto«
- Navesti vzroke za upad poklicne trgovine po razpadu rimske države (preseljevanje ljudstev uniči mnoga mesta, nevzdrževanje cest, fevdalna razdrobljenost, naturalno gospodarstvo, avtarkija zemljiških gospodstev)
- Razlika med antično in srednjeveško mestno naselbino
- Vzroki za nastajanje mest (spremembe na podeželju; pomen križarskih vojn pri oživitvi prometa, trgovine in denarnega gospodarstva)
- Lokacije, na katerih so najpogosteje nastale srednjeveške mestne naselbine, vzroki za izbiro teh lokacij (obramba, ugoden položaj v trgovini)
- Vloga mestnega gospoda pri ustanavljanju trgov in mest
- Mestne pravice (svoboščine)
- Zunanja podoba mesta in njegova velikost

Gospodarstvo srednjeveških mest

- Poklicna obrt: delitev dela v obrtni delavnici; definicija ceha; vzroki za nastanek cehev, pozitivna in negativna vloga cehev
- Trgovina: tedenski in letni sejmi, trgovska območja v srednjem veku (Baltiški oziroma Severnomorski, Sredozemski in Zahodnoevropski; ob zemljevidu); zaščita domačih trgovcev; vloga trgovcev v srednjeveški družbi; ovire pri trgovanju (slabe in nevarne poti, ropanje, mitnine ...)
- Denar in denarno poslovanje (vloga Judov)
- Začetki zgodnjekapitalistične proizvodnje v 14. in 15. stoletju (manufaktura in založništvo)

Položaj meščanov in življenje v srednjeveškem mestu

- Poseben družbeni položaj meščanov, ki je nižji od plemstva in višji od kmečkega prebivalstva; posebne skupine mestnih prebivalcev, ki nimajo statusa meščana
- Opremljenost stanovanj in higienske razmere; razkošne obleke omejujejo predpisi po socialnih skupinah
- Življenjski vsakdanjik v mestu (delovni dan, pravila za življenje v skupnosti, prehrana)

Boj mest za samoupravo in posledice

- Opredelitev pojma »mestna samouprava«
- V prizadevanju za samoupravo so se mesta ponekod (npr. v Franciji) v boju z zemljiškim gospodom naslonila na vladarja in tako prispevala tudi k odpravi fevdalne razcepljenosti

- Ponekod (npr. rimsko-nemško cesarstvo) so se mesta povezala v mestne zveze
- Vzroki za nastanek samostojnih mestnih republik (Italija) in njihove značilnosti
- Izvajanje mestne samouprave; od mestnih komun do malega in velikega sveta; naloge mestnega sveta, mestnega sodnika; statut srednjeveških mest

Srednjeveško podeželje

Širjenje življenjskega prostora

- Opredelitev pojmov agrarna kolonizacija, vrste agrarne kolonizacije (zunanja notranja, višinska nižinska, organizirana in neorganizirana)
- Pogoji, ki so omogočili kolonizacijo, in načini pridobivanja nove kultivirane zemlje (krčenje gozdov, pustot, melioracija močvirij)
- Vloga in motivi zemljiškega gospoda pri izvajanju srednjeveške agrarne kolonizacije
- Pomen novega načina obdelave zemlje (na triletno kolobarjenje) in izboljšav poljedelskega orodja ter drugih pridobitev v kmetijstvu

Posledice agrarne kolonizacije

- Razširitev obdelovalne površine, spremenjena podoba pokrajine (nov tip vasi)
- Politične in etnične spremembe v Evropi (nemška vzhodna kolonizacija; etnične spremembe v Španiji po rekonkvisti); nemška kolonizacija na Slovenskem
- Ugodnejši položaj kolonistov izboljša položaj drugega kmečkega prebivalstva: opuščanje pridvornega gospodarstva in uvajanje kmetij (huba ali grunt); začasni in dedni zakup, uvajanje denarnih dajatev (urbarji, kmečka trgovina)

Iz življenja kmeta v visokem srednjem veku; iz življenja zemljiškega gospoda

- Podložniške obremenitve (dajatve in tlaka); pristojnosti zemljiškega gospoda nad podložnimi kmeti
- Kmetov vsakdanjik (bivalne razmere; prehrana, obzorje)
- Značilnost srednjeveškega podeželja – gradovi (njihova obrambna vloga, so gospodarska, kulturna, upravna središča); vloga in položaj plemstva in duhovščine (različna struktura, različen položaj in vloga); viteštvo; prehrana plemstva

Gospodarski prelom v 2. polovici 14. stoletja

- Velike epidemije kuge – "črne smrti" v 14. stoletju; demografske in družbene ter gospodarske posledice velikih epidemij "črne smrti"
- Krepitev blagovno-denarnega gospodarstva; zemljiška posest ni več glavni vir preživljanja

6. SLOVENCİ V SREDNJEVEŠKEM RIMSKO-NEMŠKEM CESARSTVU

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Nastanek rimsko-nemškega cesarstva	– Obseg in čas nastanka rimsko-nemškega cesarstva (ob zemljevidu)– Naselitev Madžarov v Panonski nižini in njihovo ogrožanje srednje Evrope (zlasti nemško in karantansko ozemlje)– Nemški cesar Oton I. organizira protimadžarsko obrambo (sistem utrd in mejnih krajin mark; uvedba konjenice); pomen zmage na Leškem polju pri Augsburgu
Karantanija po letu 822 (po izgubi samostojnosti)	– Obrambni pas proti Madžarom in ustanovitev vojvodine »Velike Karantanije (leta 976)«, ki jo sestavlja več mejnih krajin (ob zemljevidu)– Uveljavitev zahodnega (frankovskega) tipa fevdalizma; izvor fevdalcev (frankovske in bavarske rodbine); podrejanje dotlej svobodnih kmetov v podložniški stan; prevlada zahodne Cerkve z latinskim bogoslužjem in cerkvenimi središči zunaj slovenskega etničnega prostora– Obred ustoličevanja dobi novo obliko in vsebino (vojvoda dobi deželo v fevd od nemškega vladarja)– postopno uveljavljanje naprednejšega načina obdelave zemlje (ustalitev njiv, uvedba pluga in triletnega kolobarjenja, huba postane temeljna kmečka gospodarska enota)
Od krajin v 10. stoletju do dežel v poznem srednjem veku	– Mejne krajin – izhodišče za razvoj posameznih ozemelj v tako imenovane zgodovinske dežele– Otokar II. Premysl izkoristi interregnum in združi ozemlje od Češke do Jadrana pod svojo oblastjo– Vzpon Habsburžanov: izvolitev Rudolfa Habsburškega leta 1273 za nemškega cesarja, konec brezvladja; utrditev rodbine Habsburžanov v boju z Otokarjem II. Premyslom na ozemlju Avstrije
Združitev slovenskega ozemlja pod Habsburžani, padec celjskih grofov	– Združevanje večine slovenskega ozemlja pod Habsburžani od konca 13. stoletja do 15. stoletja, nastanek zgodovinskih dežel– Tesna povezanost celjskih grofov z dinastijo Luksemburžanov, habsburških tekmecev na cesarskem prestolu; posledice za odnose med Celjskimi in Habsburžani (naziv državnih knezov, celjska kneževina, enakopravnost s Habsburžani)– Okoliščine izumrtja Celjskih in habsburška polastitev njihovega ozemlja v mejah nemške države
Kolonizacija	– Kolonizacija (notranja in zunanja) in njene faze na slovenskem ozemlju od 10. do 15. stoletja

- Značilnosti poznejše (dodatne) kolonizacije
- Posledice kolonizacije: germanizacija, izguba slovenskega etničnega ozemlja, nastanek jezikovnih otokov, izoblikovanje narodnostne meje v 15. stoletju

Sestava prebivalstva na Slovenskem

- Sestava prebivalstva na Slovenskem: plemstvo, duhovščina, meščani, kmetje, Judje

Plemstvo in gradovi

- Gradovi: plemiška bivališča; upravna, sodna in gospodarska središča
- Povezava plemstva na deželni ravni, to je nastanek, delovanje in pomen deželnih stanov

Kmetje in vasi

- Razslojenost kmečkega prebivalstva od uvedbe fevdalizma do 13. oziroma 14. stoletja in dajatve fevdalnemu gospodu
- Opuščanje sistema pridvornega gospodarstva in razdeljevanje zemljišč v kmetije (hube), uveljavljanje zakupov in izoblikovanje enotnega podložniškega stanu
- Vključevanje kmetov v neagrarno gospodarsko dogajanje: vzroki; lokalna in prehodna trgovina s kmečkimi presežki, tovorništvo in prevozništvo

Meščani in mesta

- Meščani – nova družbena skupina v fevdalni družbi, ki se je ločila od agrarne okolice
- Vzroki za nastanek mest in značilnosti v nastajanju mest v 13., 14. in 15. stoletju, razlike med tipoma mest, ki sta se razvila na Slovenskem (obalna, celinska mesta)
- Sloji mestnega prebivalstva in njihova gospodarska dejavnost
- Značilnosti mestne uprave oziroma samouprave na Slovenskem, mestni statut
- Razvoj rudarstva in fužinarstva v zvezi z mestnim gospodarstvom

Cerkvenoupravna organizacija

- Temeljna razdelitev slovenskega ozemlja po Dravi med oglejskim patriarhatom in salzburško nadškofijo; ustanovitev ljubljanske škofije
- Ustanavljanje in pomen samostanov, najstarejši meniški redovi na Slovenskem (kartuzijani, benediktinci, cistercijani, viteški redovi, minoriti, dominikanci); nastajanje rokopisnih zbirk v samostanih

7. EVROPA IN SVET NA PREHODU IZ SREDNJEGA V NOVI VEK

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Politične razmere v Zahodni in Srednji Evropi na prehodu iz srednjega v novi vek	– Prehod fevdalnih kraljestev v centralizirane monarhije na Zahodu: oblikovanje nove državne uprave, davčnega in pravosodnega sistema, stalne in najemniške vojske, razmerje med stanov in vladarjem– Vzpon meščanstva: njihova gospodarska (zgodnji kapitalizem) in politična vloga
Humanizem in renesansa	– Humanizem in renesansa v Italiji in njen vpliv na širši evropski prostor– Humanizem kot duhovno in znanstveno gibanje: novo pojmovanje sveta in družbe, ponovno odkrivanje antike, nove socialne in politične teorije; razvoj naravoslovnih znanosti (zlasti astronomije); preučevanje antičnih del, širjenje tiska, razvoj šolstva (univerze) itd.– Središča kulturnega življenja (papeški dvor, knežje rezidence, univerze) in mecenstvo
Evropejci odkrivajo in osvajajo svet	– Geografsko obzorje evropskega človeka, znani in neznani svet (ob zemljevidu)– Vzroki za čezmorska odkritja in danosti zanje (iskanje novih poti v Indijo, napredek geografskega znanja in pomorske tehnike, zavzemanje državnih vodstev za pomorsko odkrivanje in osvajanje, pomen orientalne trgovine za Evropo; turška zasedba Orienta prekine trgovske poti itd.)– Portugalska in španska odkritja; najpomembnejši pomorščaki in njihova odkritja– Novi zemljevid sveta in delitev monopola nad novoosvojenimi deželami med Španci in Portugalci
Amerika pred odkritji	– Območja, na katerih so se razvile kulture Aztekov in Inkov (ob zemljevidu)– Značilnosti azteške kulture; verski obredi (množično žrtvovanje ljudi), poljedelstvo (plavajoči vrtovi), široko razvejano trgovsko omrežje in sistem davčne uprave; pisava– Značilnosti inkovske kulture; kmetijstvo (obdelovanje teras na pobočjih), upravna birokracija (sistem pokrajinskih prestolnic), cestno omrežje (povezava glavnih mest); pisava
Posledice evropskih posegov v čezmorske dežele	– Spopad civilizacij in uničevanje staroselskih kultur– Nastajanje kolonij v Novem svetu; gospodarske spremembe (plantaže, farme, rudarstvo, mesta), etnične spremembe in evropeizacija– Portugalske trgovske postojanke in kolonije (od afriških obal do Kitajskega morja), prevzem pomorske trgovine

Posledice odkritij za Evropo

- Porast svetovne trgovine (borza); prenos gospodarske in politične moči iz Sredozemlja na Atlantik
- Nova organizacija trgovine, prevlada blagovno-denarnega gospodarstva, nastop novih načinov proizvodnje, vključevanje podeželja v tržno gospodarstvo, priliv ameriškega zlata in padec vrednosti denarja
- Izmenjava kulturnih rastlin in domačih živali

Reformacijska gibanja v katoliški Evropi

- Obrazložitev pojma reformacija
- Politične in družbene razmere v Nemčiji za časa Karla V, razcepljenost na številne kneževine, šibka osrednja (cesarska) oblast in razmere v Cerkvi pred začetkom reformacije

Luteranstvo

- Kritika razmer v Cerkvi in nastop Martina Lutra
- Lutrov reformacijski razvoj od protesta zoper prodajo odpustkov do splošne revizije cerkvene ureditve
- Odnos cesarja in državnih stanov do luteranstva (Worms, Augsburg); zmaga deželnoknežje reformacije; cerkveni razkol

Kalvinizem, anglikanstvo, prekrščevalstvo

- Evangelijski nauk in radikalne zahteve po družbenih in političnih spremembah (Zwingli, Calvin)
- Značilnosti reformacije v Angliji in nastanek anglikanske Cerkve
- Reformacija med kmečkim prebivalstvom (različne verske sekte in njihove zahteve, prekrščevalci, štiftarji)

Razširjenost reformacije

- Razširjenost posameznih smeri reformacije (ob zemljevidu)

Protireformacija

- Tridentinski koncil in njegove smernice za notranjo obnovo katoliške Cerkve
- Ukrepi Cerkve za obnovo cerkvene enotnosti, utrditev discipline, odprava zlorab, obnovitev inkvizicije
- Vloga meniških redov, zlasti jezuitskega
- Navesti posledice protireformacije in verskih vojn (šentjernejska noč, opustošenja, velike človeške izgube, preseljevanje zaradi verskih razlogov, tridesetletna vojna) in pojasniti določila westfalskega miru in nantskega edikta

Kmečki upori

- Vzroki za poslabšanje položaja kmetov v 16. stoletju (inflacija denarja, večanje fevdalnih dajatev, ponovno uvajanje naturalnih dajatev, nove obveznosti, povezane s turškimi vpadi ...)
- Vzroki za zaostritev razmerja med fevdalci in kmeti
- Nemška kmečka vojska in program upornih kmetov (12 kmečkih točk – ob viru)
- Razširjenost kmečkih uporov (ob zemljevidu)

8. TURŠKI VPADI, KMEČKI UPORI IN REFORMACIJA NA SLOVENSKEM

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Politična podoba slovenskih dežel v 16. stoletju	– Ob zemljevidu naštetih slovenske dežele pod habsburško oblastjo in pojasniti, kdaj in kako so Habsburžani razširili posest na večino slovenskega etničnega prostora– Pojasnitev pojma Notranja Avstrija– Pospešeni proces germanizacije in ustalitev slovenske etnične meje v 15. stoletju (ob zemljevidu navesti ključne kraje severne in zahodne meje)– Ob zemljevidu opredeliti beneško in ogrsko posest na našem ozemlju– Oblikovanje deželnih stanov, njihova sestava in pristojnosti
Turški vpadi – ogrožanje slovenskega ozemlja	– Cilji, smeri in narava turških vpadov na Slovensko (ob zemljevidu)– Faze turških vpadov in njihove značilnosti– Vloga Habsburžanov v obrambi pred osmanskim prodiranjem v Srednjo Evropo– Obrambni sistem notranjeavstrijskih dežel; ustanovitev Vojne krajine (Hrvaška, Slavonija – ob zemljevidu); financiranje Vojne krajine in vključevanje kmeta podložnika v obrambo– Nastajanje mest v drugi polovici 15. stoletja zaradi obrambe pred Osmani
Posledice turških vpadov na naše ozemlje	– Povečani pritisk zemljiškega gospoda in spremenjeni položaj kmečkega in mestnega prebivalstva; obrambni davek, povečana tlaka, lastna obramba (tabori); mesta gradijo od leta 1475 obzidja, izgubijo trg na vzhodu; naseljevanje uskokov na pustote (ob zemljevidu)– Demografske in etnične posledice turških vpadov (človeške izgube zaradi pomorov, ugrabljanja, migracij; povečani dotok beguncev in njihovo načrtno naseljevanje; opredelitev področja naseljevanja uskokov)
Kmečki upori Gospodarski položaj podeželja	– Nastajanje novih gospodarskih tokov gospostva; vedno večje premoženjske razlike; več novega, svobodnega prebivalstva (kajžarji)– Vzroki in organizacija kmečkih uporov; ob zemljevidu prikaz razširjenosti vseh velikih kmečkih uporov od koroškega do tolminskega– Programi posameznih uporov in razlike (od zahtev po stari pravdi do radikalnejših zahtev po reformah družbenega in političnega sistema)– Vzroki vojaških porazov in kaznovanje kmetov (uporniški davek)

Reformacija na Slovenskem

- Širjenje humanističnih idej na Slovensko v 15. in 16. stoletju; nosilci novodobnih idej (študentje, zlasti univerza v Padovi, humanistični krožki) in najvidnejši predstavniki (Peter Vergerij, Peter Bonomo, Krištof Ravbar)
- Cerkevna uprava, duhovništvo in ustanovitev ljubljanske škofije
- Oznaka pojma reformacija
- Začetki reformacije pri nas; odnos deželnega kneza in stanov do protestantizma po bruški pacifikaciji
- Bruška verska pacifikacija, pomen in posledice

Slovenska protestantska cerkev

- Oblikovanje slovenske protestantske Cerkve
- Pomen reformacije za začetek in razvoj slovenskega knjižnega jezika in narodne identitete
- Prve slovenske tiskane knjige, avtorji in prevod Biblije; protestantska cerkvena organizacija in protestantsko šolstvo (Cerkvena ordnunga)

Kmečko reformacijsko gibanje

- Reformacija med kmeti; nastajanje sekt (prekrščevalci, štiftarji)
- Ohranitev kalvinizma v Prekmurju (evangeličanska Cerkev)
- Vzroki hitrega zloma reformacije na Slovenskem

Protireformacija na Slovenskem

- Razmere v Cerkvi na Slovenskem pred reformacijo
- Verske komisije v boju za katoliško obnovo, vloga in pomen jezuitov
- Gospodarske in kulturne posledice po izgonu protestantov

9. RAZSVETLJENSTVO IN FRANCOŠKA REVOLUCIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Razsvetljenje

- Pomen razsvetljskih idej: naravno pravo; naravne človekove pravice, svoboda mišljenja in vere, svoboda razpolaganja z lastnino; enakost pred zakonom, pravica do življenja
- Temeljne ideje F. A. Voltaira (naravne pravice, odprava privilegijev, odprava inkvizicije), C. de Montesquieuja (delitev oblasti) in J. J. Rousseauja (suverenost ljudstva)
- Pomen Enciklopedije (1751–1780) pri širjenju razsvetljskih idej, uredniki (Diderot, d'Alambert)
- Znanost v dobi razsvetljenstva

Merkantilizem in fiziokratizem

- Vzroki in značilnosti merkantilistične gospodarske politike (pospeševanje razvoja trgovine in manufaktur, vpliv na gospodarski in šolski razvoj)

- Teorija razsvetljenih mislecev o pomenu zemlje (vir bogastva in ustvarjanje nove vrednosti) in zahteve po izboljšanju položaja kmetov in kmetijske proizvodnje

Razsvetljeni absolutizem

- Razsvetljeni absolutizem, primerjava z absolutizmom (temeljne značilnosti: plačana vojska, uradništvo, zakoniki), navedba temeljnih razlik
- Primerjava »razsvetljenih sistemov« v Prusiji, Rusiji in Avstriji
- Temeljne reforme Marije Terezije in Jožefa II: davčno-finančne, sodne, šolske, cerkvene in kmečke reforme

Razvojne prednosti Velike Britanije

- Kolonialni imperij Velike Britanije v 18. stoletju; pomen kolonialne trgovine; tehnični napredek – začetek industrijske revolucije (temeljni izumi); izboljšave v prometu

Francija pred revolucijo

- Posledice nenehnih vojn in razsipnosti dvora za razkošno življenje (izčrpanost, revščina, naraščanje nezadovoljstva in zahteve po odpravi privilegijev)
- Upadanje kraljeve moči in ugleda v 18. stoletju, razsvetljenska kritika absolutizma, finančna kriza, poskusi reform, šibkost meščanstva, privrženci in nasprotniki reform

Potek revolucije 1789–1791

- Zasedanje generalnih stanov in razglasitev narodne skupščine ter simbolni pomen zasedbe Bastille
- Sklepi nočne seje narodne skupščine (s 4. na 5. avgust)
- Deklaracija o pravicah človeka in državljana
- Vloga reformno/razsvetljensko usmerjenega plemstva in meščanstva v prevratu leta 1789; kmetje in revolucija
- Ustava leta 1791

Radikalizacija leta 1792

- Vojna Francije z Evropo; nacija v nevarnosti; avgust–september: zmaga francoske vojske, oboroženo ljudstvo, prvo nasilje in razglasitev republike

Republika 1792–1794

- Jakobinci – privrženci republike: socialno zaledje in reforme; usmrtitev kralja
- Nadaljevanje vojne z Evropo
- Zaostrovanje odnosa med revolucijo, podeželjem in Cerkvijo, montanjarski udar leta 1793; revolucionarno nasilje 1793/94, poskusi nacionalizacije, novi revolucionarni kult, vojaški uspehi in termidor

Termidor 1794/99

- Termidor – vrnitev revolucije na začetek, k programu leta 1789
- Direktorij – nadaljevanje finančne in gospodarske krize, z njo pa politične nestabilnosti
- Razvoj dogodkov do Napoleonovega vzpona na oblast

Pogled na Francijo v letu 1800 in po njem

- Resnične spremembe z revolucijo (nova gesla, novi govor, odprava fevdalizma, enakost pred zakonom, Code Napoleon); toda: moč nekdanje aristokracije za časa Napoleona spet raste, moč meščanstva je še šibka, Francija zaostaja v industrializaciji; revolucija v družbenogospodarskem pogledu še ne prinese globljih sprememb

10. INDUSTRIALIZACIJA V 19. STOLETJU

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Začetki moderne industrije v Angliji

- Obrazložitev pojma industrijska revolucija
- Glavni gospodarsko-socialni in politični vzroki za nastanek industrije v Angliji
- Temeljne značilnosti tehniške revolucije, nastanek tekstilne industrije, izum parnega stroja, tehnični napredek v premo-govništvu in železarstvu, nastanek in vloga železnice

Vpliv industrializacije na gospodarske in družbene razmere na evropski celini

- Koncentracija in centralizacija industrijske proizvodnje: nastajanje velikih industrijskih mest, širjenje železniškega omrežja v Evropi
- Rast industrijske proizvodnje v prvi polovici 19. stoletja
- Posledice industrializacije za kmetijstvo
- Industrializacija in vzpon meščanstva: nastajanje bogatega in vplivnega sloja industrijskih podjetnikov, trgovcev in bankirjev, vloga malih obrtnikov
- Delovne in življenjske razmere zgodnjeindustrijskega delavstva: nizke mezde in dolg delovni dan, težko telesno delo in nehigienske delovne razmere, otroška in ženska delovna sila in posledice, slabe stanovanjske in zdravstvene razmere

Značilnosti in najpomembnejše pridobitve druge znanstveno-tehnične revolucije

- Nova vloga naravoslovnih znanosti pri tehničnem napredku v drugi polovici 19. stoletja
- Vloga novih energetskega virov, ki močno pospešijo industrijsko proizvodnjo in transport: stroji z notranjim izgorevanjem v industriji in razvoj avtomobilizma, elektrifikacija pogona in razsvetljave z elektromotorjem, žarnico in sredstvi za prenos električne energije
- Odkrivanje sveta mikrobov in velik napredek medicine

Delniška organiziranost kapitala ter gospodarske in politične posledice množične industrializacije v drugi polovici 19. stoletja

- Povezovanje kapitala v velike industrijske, trgovske in bančne delniške družbe; gospodarska in politična gibanja delniškega kapitala na nacionalnem trgu, zahteve po širših trgih, oblikovanje evropskega in svetovnega trga
- Upad angleške industrijske rasti ob koncu 19. stoletja in vzroki za pospešeno gospodarsko napredovanje Nemčije in ZDA

- Gospodarski in politični vzroki teženj po kolonialni nadvladi industrijskih držav nad zaostalimi državami zunaj Evrope
- Vzroki svetovnih migracijskih tokov
- Delovne in življenjske razmere delavstva v evropskih industrijskih državah: posledice dela ob stroju, delovni čas, mezda in življenjske potrebe, pomen sindikalne in politične organiziranosti delavstva, položaj ženske, boj za splošno volilno pravico in za socialno-zdravstveno zaščito delavstva

11. OD ZDRUŽITVE ITALIJE IN NEMČIJE DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Italijansko nacionalno gibanje v prvi polovici 19. stoletja

- Različne zamisli o združitvi in osvoboditvi Italije v prvi polovici 19. stoletja: zahteve karbonarjev in odnos oblasti do liberalnih idej
- Vloga G. Mazzinija; Risorgimento – politično in socialno gibanje; Mlada Italija; Piemont – hegemon italijanskega združevanja; protiavstrijska usmerjenost; vzroki za poraz gibanja (brez bitk)

Združitev Italije v drugi polovici 19. stoletja (brez opisovanja bitk)

- Piemont kot kohezivna sila združevalnega gibanja; Cavourjeva vloga v gospodarstvu in zunanji politiki Piemonta; Garibaldijeva vloga v procesu italijanskega združevanja
- Italijanski politični uspehi v vojni z Avstrijo leta 1859 in leta 1866 ter v prusko-francoski vojni leta 1870, združevanja ozemelj (z vojno, s plebiscitom)

Nemško nacionalno vprašanje v letu 1848

- Revolucionarno leto 1848 v Nemški zvezi in nemško nacionalno vprašanje (frankfurtski parlament; nasprotujoča koncepta nemške združitve – velikonemški in malonemški načrt)
- Odnos pruskega kralja do frankfurtskega parlamenta; zadušitev revolucije in obnovitev Nemške zveze

Združevanje Nemčije 1864–1871 (brez opisa bitk)

- Nasprotovanja med Avstrijo in Prusijo za prevlado v nemškem svetu; prednost Prusije v procesu združevanja (močna industrija, avstrijski poraz v Italiji leta 1859; naklonjenost intelektualcev in društev malonemškemu programu)
- Bismarckova vloga v procesu združevanja Nemčije in njegova spretnost v zunanji politiki (zlasti v izničenju francoskega in avstrijskega nasprotovanja nemški združitvi)
- Pruski politični uspehi leta 1866 (razpustitev Nemške zveze, Avstrija izgubi svoj vpliv v nemških deželah, združitev severnega dela Nemčije); vojna odškodnina
- Vzroki za prusko-francosko vojno

Spremenjeno razmerje sil v Evropi in težnje novih držav po kolonijah

- Pruski politični uspehi 1870/71 (združitev celotnega nemškega ozemlja; vključitev Alzacije in Lorene; razglasitev cesarstva); francosko plačilo vojne odškodnine prispeva k nemškemu gospodarskemu vzponu
- Posledice vojne in njihov vpliv na prihodnje odnose med državama in novo oblikovanje zvez vodilnih evropskih držav
- Nemčija po združitvi postane najmočnejša država na evropski celini (hitra industrializacija, razvoj mornarice – tekmovanje z Veliko Britanijo, do tedaj nesporno gospodarico svetovnih morij)
- Germanizacija (Alzacije, Lorene, zahodne Poljske ...) in težnje po povečevanju »svete nemške zemlje«
- Nemško in avstro-ogrsko širjenje vpliva na Balkan (Drang nach Osten und Süden, Adria Brücke), boj za kolonije; bagdadska železnica (križanje interesov z Rusijo in Veliko Britanijo)
- Iredenta (Italia irredenta); ozemeljske težnje iredente po končani združitvi Italije (Trst, Trentino, Istra, Dalmacija)
- Nemške in italijanske kolonije v Afriki (ob zemljevidu)

Evropa pred prvo svetovno vojno

- Razdeljenost Evrope po berlinskem kongresu na dva tabora; zблиževanje Nemčije, Avstro-Ogrske in Italije in nastanek trojne zveze; zблиževanje Francije, Rusije in Velike Britanije in nastanek antante
- Krizna žarišča pred prvo svetovno vojno (aneksijska kriza, maroški krizi, balkanski vojni)

Prva svetovna vojna

- Sarajevski atentat, avstro-ogrski ultimatum Srbiji in izbruh vojne; aktivacija zavezniških taborov
- Po propadu hitre vojne (blitzkrieg), konflikt se spremeni v pozicijsko vojno (opis načina bojevanja; moderno uničevalno orožje je v nasprotju s staro strategijo bojevanja, to pa povzroča veliko izgub)
- Življenje na fronti in med civilisti; pomanjkanje moške delovne sile, ženske prevzamejo breme dela v tovarnah in v drugih ekonomskih panogah (ob virih in slikovnem gradivu)
- Navesti glavna bojišča in bitke v prvi svetovni vojni: zahodna fronta, vzhodna fronta in po letu 1915 tudi soška fronta
- Podpis londonskega tajnega sporazuma in vstop Italije v vojno na stran antantnih sil (obljubljena ozemlja Italiji)
- Preobrat leta 1917; ZDA vstopijo v vojno na stran antante (vzroki in posledice ameriškega ukrepanja)
- Decembar 1917; po oktobrski revoluciji, zmaga boljševikov, Rusija izstopi iz vojne in podpiše mir v Brest Litovsku z Nemčijo in Avstro-Ogrsko (marec 1918)
- Konec vojne, poraz centralnih sil in kapitulacija Turčije, Avstro-Ogrske in Nemčije

12. SLOVENCİ V HABSURŠKI MONARHIJI V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Razsvetljenske reforme in slovenske dežele v drugi polovici 18. stoletja in v začetku 19. stoletja

- Opredelitev pojmov "razsvetljenstvo" in "razsvetljeni absolutizem"; Marija Terezija in Jožef II.
- Razsvetljenske reforme: kmetijska reforma, šolska reforma, cerkvena reforma, upravna reforma, vojaška reforma; spremembe na teh področjih in posledice zgoraj omenjenih reform
- Pomen razsvetljenskih reform za razvoj mest in meščanstva na Slovenskem (s poudarkom na Trstu)
- Začetek nacionalnega preporoda na Slovenskem, vzroki za začetek preporoda, nastajanje praroditeljskih krožkov in glavni člani slovenskega narodnega prebujenja (Pohlin, Zois, Linhart, Vodnik, Japelj, Kumerdej in drugi): njihova glavna dela in pomen za nadaljnji narodni razvoj

Ilirske province

- Ob zemljevidu določiti obseg Ilirskih provinc in pojasniti, zakaj so jih francoske oblasti ustanovile
- Reforme francoskih oblasti (kmetijske, gospodarske, šolske in upravne)
- Pomen Ilirskih provinc za razvoj slovenskega narodnega gibanja

Ponovno pod avstrijsko oblastjo

- Opredeliti pojem "predmarčna doba"
- Ob zemljevidu določiti ozemeljske spremembe, ki jih je dunajski kongres prinesel habsburški monarhiji; Avstriji so vrnjena nekatera ozemlja, nekaterim se mora odpovedati, nekatera ozemlja pa dobi na novo
- Evropske velesile postavijo na dunajskem kongresu izhodišča za ohranitev "starega reda"
- Prizadevanje habsburške monarhije za ohranitev "starega reda" doma in v tujini: Metternichov absolutizem, cenzura, vohuni, sveta aliansa in njeni kongresi (poudarek na kongresu v Ljubljani) in vojaško posredovanje

Gospodarstvo in družba slovenskih dežel v predmarčni dobi

- Začetki industrializacije na Slovenskem (uvajanje prvih parnih strojev v tovarne, prvi parniki v Trstu, gradnja in vloga južne železnice)
- Ob podatkih primerjava gospodarske razvitosti slovenskih dežel z drugimi deželami habsburške monarhije in teh z razvitimi državami po svetu
- Prevladujoča gospodarska nauka, ki sta vplivala na razvoj gospodarstva na Slovenskem, sta še vedno fiziokratizem (agrarna proizvodnja) in merkantilizem (neagrarna proizvodnja)
- Prvi slovenski industrialci (Kozler, Terpinc, Kalister) in nastajanje prvih večjih obratov na Slovenskem (papirnice, cukrarna, tekstilni obrati)

- Razvoj premogovništva
- Družbene posledice gospodarskega razvoja na Slovenskem

Narodno gibanje v predmarčni dobi

- Ob zemljevidu analizirati etnično in versko raznolikost habsburške monarhije
- Delo in pomen Bleiweisovega in Prešernovega kroga za slovensko narodno gibanje, položaj slovenskega jezika v predmarčni dobi
- Nastop ilirizma (panslavizem), vzroki za nastanek gibanja, privrženci in nasprotniki
- Razvoj šolstva (Slomšek), abecedna vojna in začetek izhajanja Kmetijskih in rokodelskih novic

Revolucionarno leto 1848 v habsburški monarhiji

- Vzroki za revolucijo leta 1848 na Dunaju in dosežki revolucionarnega leta za Avstrijo (odprava absolutizma, volitve, državni zbor, ustavni razvoj) in fevdalizma (odlok o zemljiški odvezi)
- Cilji in težnje avstrijskih Slovanov v odnosu do habsburške monarhije (vseslovanski kongres v Pragi, avstroslavizem)
- Prizadevanja Nemcev po združitvi v enotno državo (frankfurtski parlament, velikonemški in malonemški program) in odnos Slovencev do združitve Nemčije

Leto 1848 in Slovenci

- Odziv slovenskega meščanstva na Dunaju na revolucionarno dogajanje in odziv slovenskega kmetstva, njihovo pričakovanje in zahteve
- Značilnosti in pomen največjega dosežka slovenskega narodnega gibanja v letu 1848, programa Zedinjene Slovenije, glavni pobudniki (Majar) in organizatorji (peticijsko gibanje)
- Zakon o zemljiški odvezi, spremembe, ki jih je prinesel zakon, in posledice
- Nastanek novih časopisov, nastanek slovenske zastave

Neoabsolutizem in Slovenci

- Bachove reforme in njihov pomen
- Vpliv neoabsolutizma na razvoj slovenskega narodnega gibanja
- Največji dosežki slovenskega narodnega gibanja v času neoabsolutizma (delo škofa Antona Martina Slomška, zemljevid slovenske dežele Petra Kozlerja in Društvo sv. Mohorja) in njegov pomen za nadaljnji narodni razvoj

13. SLOVENCİ V AVSTRO-OGRSKI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Začetek ustavne dobe in vzroki za uvedbo dualizma v habsburški monarhiji

- Notranji vzroki za padec absolutizma
- Vojaški poraz s Piemontom (leta 1859) in obnovitev ustavnega življenja v habsburški monarhiji, oktobrska diploma in februarski patent
- Nov avstrijski neuspeh v Italiji, poraz v vojni s Prusijo in posledice te vojne za habsburško državo
- Dualizem in decembrska ustava, preoblikovanje države v avstrijski in ogrski del, kateri narodi so vključeni v avstrijski, kateri pa v ogrski del imperija (ob zemljevidu)
- Odnos Slovencev do dualizma, posledice nove ureditve
- Deželna razcepljenost Slovencev, upravna organiziranost dežel (deželni zbor, glavna mesta dežel)

Organiziranost slovenskega narodnopolitičnega gibanja v 60. letih: od čitalnic k taborom

- Čitalniško gibanje: nastanek, razvoj in pomen gibanja: dobre in slabe strani gibanja
- Nastanek novih slovenskih društev v tem času; Južni sokol, dramatično društvo, Slovenska matica, njihov način delovanja in prispevek k nacionalni emancipaciji
- Taborsko gibanje: glavne značilnosti slovenske politike v dobi taborskega gibanja: organizacijske odlike množičnega gibanja, glavne politične programske točke, politična vloga kmečkih množic na taborih, vzroki za prenehanje gibanja
- Uspehi in neuspehi slovenskega političnega tabora na volitvah leta 1861 in leta 1867

Slovenska družba v drugi polovici 19. stoletja

- Oblikovanje mladoslovenskega in staroslovenskega političnega tabora, glasila, glavne ideje, različni pogledi in predstavniki obeh taborov
- Raznarodovalni pritiski na različnih področjih v tem času: šolstvo; različen položaj slovenščine v šolstvu po deželah, utrakvistične šole, Schulverein in podobne organizacije, ustanovitev Družbe sv. Cirila in Metoda; kupovanje slovenske zemlje (Südmark) in obramba pred njimi; narodni domovi; posamezni nacionalni problemi prerastejo v fizične spopade
- Vloga in pomen duhovščine na oblikovanje slovenske družbe v tem času
- Izoblikovanje nove generacije slovenskih intelektualcev, znanstvenikov in kulturnih delavcev (Jožef Stefan, Ipavci, Zofka Kveder, Jakob Aljaž, Ivan Cankar)

Prodiranje modernega kapitalizma na Slovensko in gospodarsko-socialne posledice v drugi polovici 19. stoletja

- Nastajanje večjih industrijskih obratov na Slovenskem, (KID; TPD; PEKO), propadanje nekaterih starih panog (fužinarstvo) in nastop novih
- Graditev železnic in gospodarsko-socialne posledice: domači in tuji kapital na Slovenskem, počasna industrializacija naših dežel v primerjavi z drugimi po Evropi
- Oblikovanje in vloga slovenskih hranilnic, industrijsko blago na slovenskem trgu in posledice

Kriza slovenskega kmetijstva in izseljevanje

- Vzroki zaostajanja slovenskega kmetijstva: fiziokratska kmetijska tehnika in razdrobljenost zemljišč, tržna nekonkurenčnost, propadanje podeželske obrti, agrarna prenaseljenost, proletarizacija in izseljevanje v mesta ali v tujino
- Kriza slovenskega kmetijstva in zadružništvo, organiziranost (Krek)
- Izseljevanje: vzroki, glavni emigrantski tokovi in posledice, skrb za izseljence

Slovenska društva, nastanek in delovanje slovenskih političnih strank

- Politični tabori in nastanek slogaštva; oblikovanje slovenskih političnih strank
- Volilno zaledje in politični program katoliške narodne stranke in narodne napredne stranke, vloga slovenskega krščanskega socializma; volilni temelj JSDS in njen politični program
- Jugoslovanska ideja (trializem SLS, jugoslovanski nacionalni program JSDS; Cankar in njegov pogled na rešitev jugoslovanskega vprašanja, program preporodovcev)

14. BOLJŠEVIZEM, FAŠIZEM, NACIZEM

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Boljševiki in oktobrska revolucija 1917

- Gospodarske, socialne in politične razmere v Rusiji pred prvo svetovno vojno
- Razcep ruske socialdemokratske stranke in delovanje boljševiške stranke pred prvo svetovno vojno; odnosi z menjševiki in eseri (socialni revolucionarji)
- Vzroki za februarjsko revolucijo (padec carizma, ukrepi začasne vlade, dvovladje); Lenin in zahteve boljševikov
- Vrnitev Lenina, aprilske teze (ob viru); zaostrovanje odnosov med reformo in med revolucijo (med februarjem in oktobrom); vzroki zaostrovanja razmer po februarjski revoluciji
- Oktobrska revolucija 1917 – boljševiki prevzamejo oblast, pomen odlokov o miru in zemlji in deklaracije o pravicah narodov

Sovjetska zveza med obema vojnama

- Umik Rusije iz vojne in državljanska vojna (protirevolucija in obračun z nasprotniki, zunanja intervencija, začetki totalitarizma, zatiranje individualnosti in svobode, vojni komunizem)
- Nova ekonomska politika (NEP) v začetku 20. let kot odgovor na katastrofalni gospodarski položaj v državi
- Boj za oblast po Leninovi smrti in vzpon J. V. D. Stalina
- Razvoj petletnih gospodarskih načrtov (petletk) in visoka cena zanje
- Gospodarsko in politično nasilje v 30. letih, kult osebnosti, stalinizem
- Znotrajpartijski obračuni, čistke in montirani sodni procesi, stalinistični procesi
- Vloga Sovjetske zveze v mednarodnem delavskem gibanju med obema vojnama

Fašizem v Italiji

- Gospodarski in politični položaj Italije po prvi svetovni vojni – nezadovoljstvo z mirovnimi pogodbami, gospodarska kriza, slabe socialne razmere
- Vzpon B. Mussolinija
- Socialne in politične predstave fašizma – gospodarska in socialna politika
- Notranja politika fašistov v Italiji, odnos do Cerkve, med obema vojnama (gospodarski vzpon, a tudi zatiranje drugače mislečih in manjšin)
- Zunanja politika fašistične Italije in spogledovanje z Nemčijo v 30. letih (odnos do Jugoslavije, zaščitništvo nad Avstrijo, protektorat nad Albanijo, zasedba Etiopije, os Rim–Berlin, antikominterski pakt, aspiracije do Grčije)
- Pariška mirovna konferenca in versajska mirovna pogodba (krivda za vojno, ozemeljske izgube, vojna odškodnina, demilitarizacija, omejitve v vojski, ustanovitev Društva narodov)

Nemčija po prvi svetovni vojni

- Gospodarski padec, socialna vrenja in revolucija ob koncu prve svetovne vojne (Spartakova zveza, krvavi nemiri v Berlinu in na Bavarskem)
- Weimarska republika in vzroki za njeno krizo in propad
- Nastanek Hitlerjeve NSDAP in njen politični program (Mein Kampf)
- Svetovna gospodarska kriza pomaga k političnemu vzponu A. Hitlerja

Nemčija v 30. letih

- Politični program nemških nacistov in njihova notranja politika (preganjanje Židov in drugače mislečih, konec ustavnega življenja in demokracije)
- Krepitev nemškega militarizma, ključne poteze zunanje politike; ekspanzionizem in popuščanje Zahoda (Münchenski sporazum)

- Povezovanje Nemčije in Italije in zaveznitvo s Sovjetsko zvezo (Pakt Ribbentrop-Molotov s posledicami za Evropo)

Japonska in fašizem po azijsko

- Vzpon gospodarstva in militarizma na Japonskem po prvi svetovni vojni
- Japonska zunanja politika v tridesetih letih in povezovanje z Nemčijo in Italijo

Zaton totalitarnih gibanj

- Porast protifašističnih gibanj pred drugo svetovno vojno (politika kominterne, španska državljanska vojna, socialisti in demokratična opozicija)
- Politični zlom fašizma in nacizma med drugo svetovno vojno, neonacizem in neofašizem v sodobni Evropi

15. SLOVENCİ V PRVI JUGOSLOVANSKI DRŽAVI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Odločitev Slovencev za jugoslovansko državo

- Državotvorna politika Slovencev med prvo svetovno vojno (majniška deklaracija in jugoslovanski klub, krfska deklaracija in jugoslovanski odbor)
- Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (njen nastanek, značilnosti, vzroki za njen kratki obstoj)
- Neuspeli konfederativni koncept o združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije

Združitev v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev

- Različni interesi jugoslovanskih narodov ob združevanju
- Način združitve v Kraljevino SHS in vloga Srbije (ob zemljevidu)
- Položaj in vloga slovenske narodne oziroma deželne vlade v letih 1918–1921

Boj Slovencev za meje

- Italijansko prodiranje z Zahoda leta 1918 in razlogi za to
- Boj za Štajersko ter vloga generala Maistra in prostovoljcev za severno mejo (ob zemljevidu)
- Boji za Koroško v letu 1918/19 (Malgaj, Lavrič) in razlogi za neuspeh

Določanje meja na pariški mirovni konferenci

- Določitev meja na Štajerskem in v Prekmurju
- Koroški plebiscit (ob zemljevidu); vzroki za neuspeh Slovencev
- Različni predlogi razmejitve med Kraljevino SHS in Italijo, rapalska meja in rimski sporazum (zemljevid)
- Posledice mirovnih in meddržavnih pogodb za slovensko etnično ozemlje

Slovenci v novi državi do diktature kralja Aleksandra (20. leta)

- Volitve leta 1920
- Vidovdanska ustava in upravno-politična razdelitev slovenskega ozemlja po letu 1921
- Glavni tabori na Slovenskem in njihovi politični cilji
- Slovenija v novem gospodarskem prostoru; prednosti (nov trg, surovine ...) in slabosti (zaostajanje kmetijstva, problem prodaje kmetijskih pridelkov ...)
- Socialni položaj Slovencev v 20. letih (delavski nemiri, socialne stiske ...)

Slovenci po diktaturi kralja Aleksandra v 30. letih

- Uvedba diktature kralja Aleksandra, politične in upravne posledice za Slovence (prepoved političnih strank in ukrepi proti vodilnim politikom)
- Reakcija slovenskih strank po uvedbi diktature (npr. punktacija SLS)
- Gospodarska kriza v kraljevini in vpliv na gospodarstvo ter na socialni in gmotni položaj slovenskega človeka (izseljevanje, zadolževanje ...)
- Gospodarski položaj in sestava kapitala na Slovenskem konec 30. let
- Grožnja nove vojne in odziv slovenske politike

Kulturni in znanstveni tokovi

- Šolstvo in splošnokulturni dvig slovenskega človeka med obema vojnama
- Ustanovitev ljubljanske univerze in njena vloga za razvoj slovenske narodne zavesti, nastanek novih kulturnih in znanstvenih ustanov

Položaj slovenskih narodnih manjšin

- Slovenci v Italiji in njihov težki gospodarski in politični položaj
- Narodnoobrambna organiziranost Slovencev in njihov odnos do matice (TIGR)
- Oblike fašističnega nasilja nad Slovenci v 30. letih
- Slovenci v prvi avstrijski republiki, prevlada Nemcev in nemščine
- Nacistični pritisk na Slovence po letu 1938
- Porabje in položaj porabskih Slovencev na Madžarskem med obema vojnama

16. SLOVENCİ MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Začetek vojne na slovenskih tleh	– Začetek okupacije in razkosanje Dravske banovine; nemški, italijanski in madžarski okupacijski sistem– Narodni svet in politika tradicionalnih strank; ustanovitev Protiimperialistične fronte
Narodnoosvobodilni odpor, Osvobodilna fronta in politika komunistov	– Začetki oborožene vstaje po nemškem napadu na SZ in odziv okupatorjev, temeljne točke OF, komunistično zaostrovanje odnosa z meščanskimi strankami– Volja in pripravljenost nemajhnega dela slovenskega prebivalstva na odpor; okupatorsko nasilje
Oborožene podtalne organizacije meščanskega tabora, program meščanskih strank, razdeljenost katoliške duhovščine in Cerkve	– Politika čakanja v meščanskem taboru in odnos do OF; program obnovitve Jugoslavije in zveza z begunsko vlado v Londonu– Nastanek podtalnih organizacij meščanskega tabora (legije in četniško gibanje); razlike v položaju duhovščine na nemških okupacijskih področjih, v Ljubljanski pokrajini in v Julijski krajini
Razmah osvobodilnega gibanja in začetek državljanske vojne	– Oblikovanje "osvobojenega ozemlja" in organizacija odporniške oblasti v Ljubljanski pokrajini– Razvoj narodnoosvobodilnega gibanja drugod na slovenskem ozemlju; odziv okupatorja– Komunistične likvidacije; vaške straže, vzroki in začetki aktivne kolaboracije; neuspešni poskusi sprave in pomiritve
Dolomitska izjava in utrditev komunističnega vodstva	– Razvoj odnosov v Osvobodilni fronti, komunistična podreditev zaveznikov in dolomitska izjava
Kapitulacija Italije in njene posledice	– Kapitulacija Italije; nadaljnji razmah NOG– Nemška ofenziva in zasedba celotnega slovenskega ozemlja– Ljubljanska pokrajina in nastanek domobranstva
Odnos do jugoslovanskega osvobodilnega gibanja	– Vojaška, politična in strankarska komunistična povezanost slovenskega in jugoslovanskega partizanskega gibanja– Slovenske zahteve po pravici do samoodločbe na zasedanju AVNOJ v Jajcu leta 1943– Postopna centralizacija partizanske vojske in gibanja
Razširitev NOG na vse slovensko ozemlje v letih 1943–1945	– Razvoj NOG v letih 1943–1945; partizansko šolstvo, zdravstvo in kultura– Razvoj "ljudske oblasti" in postopni komunistični "prevzem oblasti" v letih 1944–1945

Zaostritev odnosov med meščanskimi podtalnimi organizacijami in Rupnikovim vodstvom in mednarodno priznanje NOG

- Rast opozicije proti Rupniku v Ljubljanski pokrajini in nemško-domobranski nastop proti anglofilom v tradicionalnih strankah (internacije že jeseni 1944)
- Narodni odbor; zavezniške misije in zavezniško priznanje NOG; prekomorci in komunistične obljube (vlada Tito-Šubašić)

Sklepne operacije v Sloveniji in konec vojne

- Sklepne vojaške operacije na slovenskem ozemlju in tragični bratomorni domobransko-partizanski spopadi
- Osvoboditev in dokončni komunistični vzpon na oblast

Bilanca vojne, odpora in državljankega spopada

- Tragične posledice ideološke nestrpnosti in nesposobnosti oblikovanja enotnega programa odpora v vojnih razmerah
- Pomen priključitve Primorske

17. ODPORNIŠKA GIBANJA MED DRUGO SVETOVNO VOJNO IN KOLABORACIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Okupacijski sistemi

- Meje zasedene Evrope v letu 1942/43 (ob zemljevidu)
- Različnost nemških okupacijskih sistemov na zasedenih ozemljih (npr. v Franciji, na Poljskem) in nemška politika v državah z neko stopnjo avtonomnosti (vichyjska Francija, Norveška)

Vzpostavljanje novega evropskega reda in življenjskega prostora za Nemce

- Značilnosti nemške demografske politike (prizadevanje za razmnoževanje čiste arijske rase in za njeno popolno prevlado)
- Posledice takšne politike za nearijske narode, zlasti za Žide (holokavst), Rome in Slovane
- Raznovrstne oblike nasilja nad domačim prebivalstvom: koncentracijska taborišča, raznarodovalni ukrepi, prisilna mobilizacija v nemško vojsko itd.; gospodarsko izkoriščanje okupiranih ozemelj in prisilno delo

Odzivi prebivalstva na okupacijo; kolaboracija

- Ključni vzroki za njen nastanek in njene oblike (ideološki, eksistenčni, težnje po ohranitvi ali prevzemu oblasti, predvojne delitve in nasprotja v posameznih deželah itd.; gospodarska, politična in vojaška kolaboracija)
- Različne oblike kolaboracije v vichyjski Franciji (Pétain), na Norveškem (Quisling – sinonim za kolaboranta in narodnega izdajalca) in NDH (Pavelić)
- Vprašanje meje mednarodnopravne in moralno še dopustne kolaboracije; obračuni s kolaboracionalisti ob koncu vojne in po njej

Odporniška gibanja in njihovi cilji

- Vzroki za nastanek odpora
- Temeljni cilj je izgon okupatorja in osvoboditev domovine
- Politika emigrantskih vlad okupiranih držav (npr. Poljske, Grčije, Norveške) in njim vdanih odporniških gibanj ter organizacija za njihovo vrnitev in obnovo prejšnjega političnega sistema
- Cilji levo usmerjenih političnih skupin, zlasti komunističnih partij v odporniških gibanjih za revolucionarne spremembe (npr. v Franciji, Italiji, Grčiji, na Poljskem, na Kitajskem in v Jugoslaviji)

Oblike odpora

- Pasivne in aktivne oblike odpora (od sabotaž, stavk, obveščevalne in propagandne dejavnosti itd. do oboroženih partizanskih skupin, celo vojsk, sposobnih voditi vojaške operacije večjega obsega)

Organiziranost odporniških gibanj in odnos antifašistične koalicije do odporniških gibanj

- Vloga različnih antifašističnih skupin pri organiziranju in usmerjanju odporniških gibanj in odnosi med njimi
- Njeno (drugačno) pojmovanje odporniških gibanj
- Pomen atlantske izjave za porast odporniških gibanj in oblike pomoči antifašistične koalicije tem gibanjem
- Vloga in pomoč raznovrstnih protiokupatorskih dejavnosti odporniških gibanj k zmagi antifašistične koalicije
- Vplivanje velikih sil antifašistične koalicije in posledice njihovih dogovorov (Teheran, leta 1943, Moskva, leta 1943; Jalta in Potsdam, leta 1945; delitev interesnih sfer, vprašanje meja, poveljna ureditev sveta) za odporniška gibanja

Značilnosti najmočnejših odporniških gibanj

Italija

- Začetki odporniškega gibanja in oboroženega odpora (po Mussolinijevem padcu oziroma kapitulaciji Italije); njegova politična neenotnost in vojaška razcepljenost odporniškega gibanja
- Odporniško gibanje med zavezniškim osvobajanjem Italije; vzrok za razoroževanje partizanskih enot; razmah
- Osvobodilnega gibanja v severni Italiji in dosežki

Poljska

- Delitev odporniškega gibanja med Armio krajowo pod vodstvom poljske emigrantske vlade in Armio ludowo pod vplivom SZ in poljskih komunistov
- Vzroki za napetosti med odporniškima skupinama (različni cilji odporniškega gibanja, revolucionarni ukrepi poljskih komunistov); tragedija varšavske vstaje

Francija

- Razvoj odporniškega gibanja v domovini in vloga različnih politično usmerjenih odporniških skupin oziroma organizacija v njem; vloga de Gaulle v odporniškem gibanju ter pri politični in vojaški združitvi odporniških skupin
- Vloga odporniškega gibanja med zavezniškim izkrcanjem v Normandiji in osvobajanje Francije

18. NAMESTO ZAVEZNIŠTVA HLADNA VOJNA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Oblikovanje protifašistične koalicije, dogovarjanje med zavezniki

- Protifašistična koalicija in njen pomen za oblikovanje vojnih ciljev in pogled na povojno ureditev sveta
- Pristop SZ in dokončno oblikovanje protifašistične koalicije ter vključitev temeljnih točk Atlantske listine v deklaracijo Združenih narodov
- Vsebine in najpomembnejši sklepi konferenc: Teheran (november–december 1943); Jalta (februar 1945) in Potsdam (julij–avgust 1945)

Politika sodelovanja in dogovarjanja med zavezniki in stopnjevanje medsebojnega nezaupanja; bipolarnost – nova značilnost sveta

- Značilnosti temeljnih neskladij med zavezniki: druga oziroma zahodna fronta, poljsko vprašanje, usoda Nemčije in Japonske, sovjetske meje na zahodu
- Novi geopolitični položaj na svetu po drugi svetovni vojni in po kapitulaciji sil osi (ob zemljevidu)
- Ohladitev medvojnega prijateljstva in sodelovanja med zavezniki po Hitlerjevem porazu in vnovična ideološka sovražnost
- Evropa se mora posloviti od nekdanje vodilne vloge v svetovni politiki
- Najmočnejši državi iz protifašistične koalicije – SZ in ZDA – se razvijeta v svetovni velesili (supersili)
- Vpliv obeh držav na svetovnopolitične dogodke: nastanek bipolarnosti

Hladna vojna ima korenine v drugi svetovni vojni

- Hladna vojna – povojna značilnost sveta
- Notranja sprtost protifašistične koalicije, izguba skupnega sovražnika, ideološki strah pred komunizmom, politična in vojaška razdeljenost sveta so vplivali na začetek hladne vojne

Značilnosti hladne vojne

- Nenehna konfrontacija namesto sodelovanja, železna zavesa od Baltika do Trsta
- Trumanova doktrina je politika ustavljanja sovjetskih teženj po prevladi in obkoljevanje SZ; Marshallov načrt kot pomoč za gospodarsko oslabeledo, k Zahodu naravnano Evropo
- Ustanovitev zahodne vojaške zveze NATO
- Gospodarsko povezovanje na Zahodu: EGS
- Protikomunistično razpoloženje na Zahodu: "lov na čarovnice" v ZDA oziroma McCarthyjevo obdobje je notranji odsev hladne vojne; CIA in KGB
- Ustanovitev informacijskega biroja KP, hermetično zapiranje meja zaradi obrambe Vzhoda pred kvarnimi vplivi Zahoda

- Učvrstitev političnega sistema, ki je krepil vodilno vlogo SZ na Vzhodu (občasno demokratično prizadevanje v vzhodnem bloku zatrto z orožjem: NDR leta 1953, Poljska leta 1956, Madžarska leta 1956, Češkoslovaška leta 1968)
- Gospodarsko povezovanje na Vzhodu: SEV, ustanovitev vzhodne vojaške zveze (Varšavski sporazum)
- Oboroževalna tekma: od atomske bombe do osvajanja vesolja
- Medsebojno nezaupanje hromi pripravljenost na mednarodno sporazumevanje, ker si bloka nista prizadevala za urejanje vprašanj s pogajanj
- Lokalna vojna žarišča pri konfrontaciji supersil: Bližnji vzhod, Koreja, Indokina, Kuba
- Glavna žarišča hladne vojne v Evropi: nemško vprašanje, avstrijsko vprašanje, tržaško vprašanje
- Hladna vojna ima planetarno naravo
- Londonski memorandum in rešitev tržaškega vprašanja
- Nastanek dveh nemških držav (leta 1949) ter razdelitev in zaplet z nemškim glavnim mestom Berlinom
- Rešitev avstrijskega vprašanja (leta 1955) s podpisom avstrijske državne pogodbe
- "Začasna" rešitev kriznih žarišč v Vietnamu (leta 1954), Koreji (leta 1953/54) in na Bližnjem vzhodu (leta 1956)
- Začetki gibanja neuvrščenih z bandunško konferenco (leta 1955) in njegov vpliv na bipolarnost sveta
- Začetek popuščanja napetosti

Rešitev nekaterih kriznih žarišč v Evropi in po svetu

19. SLOVENCİ V PRVIH DVEH DESETLETJIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Slovenija ob koncu vojne

- Povojni sistem oblasti: prve povojne volitve in zmaga Ljudske fronte (OF); razglasitev republike in sprejetje ustave, ki je bila zelo podobna sovjetski
- Nasilen zunajsodni obračun s političnimi, vojnimi in drugimi nasprotniki; sodni procesi in postopno odstranjevanje političnih nasprotnikov in medvojnih zaveznikov
- Položaj katoliške Cerkve

Agrarna reforma, nacionalizacija

- Načrti za obnovo Slovenije po vojni
- Agrarna reforma in kolonizacija kot prvi ekonomsko-politični ukrep nove oblasti; zamude in neuveljavljanje kolektivizacije (po sovjetskem modelu); obvezni odkup; posledice agrarne reforme; razpad sistema zadružništva

- Nacionalizacija (zakoni o nacionalizaciji v letih 1946, 1948 in 1958) in problemi, ki so ob tem nastali
- Obnova in razvoj industrije na Slovenskem in plansko gospodarstvo**
- Obnova gospodarstva v prvih povojnih letih; UNRRA; industrializacija in elektrifikacija
 - Mladinske delovne brigade in udarniško delo
 - Slovenski industrijski načrti (prva petletka); prvi nesporazumi z Beogradom; upočasnjevanje slovenskega razvoja in pomoč drugim republikam
 - Slabosti naglega in enostranskega industrijskega razvoja
- Življenje v času administrativnega socializma**
- Pojasniti pojem administrativni socializem
 - Nizek družbeni standard; primerjava življenjske ravni s predvojno
- Boj za meje**
- Osvoboditev etničnega ozemlja in spor z zavezniki; vloga zahodnih zaveznikov in razmejitev Julijske krajine na cono A in cono B
 - Pariška mirovna konferenca; vprašanje naše severne in zahodne meje; ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja in njegova razdelitev na cono A in cono B
 - "Tržaška kriza" in zaostritev spora med Jugoslavijo in Italijo; rešitev tržaške krize – podpis Londonskega memoranduma
 - Položaj slovenske manjšine v Italiji, Avstriji (7. člen avstrijske državne pogodbe) in na Madžarskem
- Informbirojevski spor**
- Jugoslovanska zunanja politika do leta 1948
 - Ustanovitev Informacijskega biroja; Stalinov pritisk in zaostritev spora s Sovjetsko zvezo
 - Ekonomske in politične posledice informbirojevskega spora
 - Obračun z »informbirojevci«
- Začetki samoupravnega socializma in politične spremembe**
- Uvedba sistema socialističnega samoupravljanja
 - Uvajanje delavskih svetov in njihova vloga
 - Formalna ločitev države in partije
 - Spremembe v zunanji politični usmeritvi Jugoslavije po informbirojevskem sporu (iskanje novih zavezništev, Zahod, tretji svet, politika neuvrščenosti)
 - Urejevanje odnosov s Sovjetsko zvezo
 - Postopno odpiranje državnih meja in spremembe položaja prebivalstva
- Gospodarske spremembe na Slovenskem v 50. in 60. letih**
- Prve spremembe z ukinitvijo bonov in živilskih kart in uvedba prostega nakupa proizvodov
 - Naraščanje industrijske proizvodnje v 50. in 60. letih

- Dvig življenjske ravni v primerjavi s prvim povojnim obdobjem (novi proizvodi za široko potrošnjo: gospodinjski stroji, avtomobili, boljša stanovanjska opremljenost; širša dostopnost kulturnih dobrin – radio, TV, mreža knjižnic)
- Spremembe v kmetijstvu (konec prisilne kolektivizacije; sprostitev trgovine s kmetijskimi proizvodi in naraščanje proizvodnje; vzroki za omejitve velikosti kmetije na 10 ha)
- Cilji gospodarske reforme leta 1965

Partijski liberalizem

- Pojasniti pojem »partijski liberalizem«
- Značilnosti in posebnosti vlade Staneta Kavčiča
- Konec partijskega liberalizma

20. MIROVNA GIBANJA IN ORGANIZACIJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Mirovno prizadevanje po drugi svetovni vojni

- Posledice druge svetovne vojne in nov odnos do miru
- Mirovno prizadevanje na političnih konferencah, ki so oblikovale svet po drugi svetovni vojni (jaltska in potsdamska konferenca, pariška mirovna konferenca itd.)
- Oblikovanje mirovnih gibanj; kdo so njihovi nosilci in kakšni so njihovi cilji

Nič več vojne, a tudi ne miru

- Poglobljanje napetosti med prejšnjimi zavezniki v vojni; bipolarnost – porok za mir ali pot v konflikt
- Hladna vojna ogroža svetovni mir; oboroževalna tekma med Vzhodom in Zahodom, nastajanje vojaških in gospodarskih zvez, ideološki prepadi
- Zaostrovanje napetosti ob reševanju nemškega vprašanja (nastanek dveh Nemčij, berlinska kriza, berlinski zid), avstrijskega vprašanja (avstrijska državna pogodba) in tržaškega vprašanja (oblikovanje STO, Londonski memorandum)

Organizacija združenih narodov

- Cilji ustanovitve mednarodne svetovne organizacije in njen pomen
- Organi in delovanje OZN (Generalna skupščina, Varnostni svet, Sekretariat in posebne organizacije)
- Splošna deklaracija o človekovih pravicah (leta 1948)
- ZN v rokah velikih sil (posredovanje v korejski vojni, krizi na Bližnjem vzhodu itd.)
- Dejavnost posebnih organizacij OZN pri mirovnem prizadevanju (UNESCO in UNICEF)

Gibanje neuvrščenih

- Tretji svet in neuvrščenost kot iskanje alternativne poti med blokoma

- Konference gibanja neuvrščenih v šestdesetih letih
- Temeljna načela gibanja neuvrščenih
- Vloga in mesto Jugoslavije v gibanju neuvrščenih

Množična gibanja v podporo miru

- Mirovno prizadevanje različnih držav v 60. letih
- Protesti mladih v ZDA zaradi vpletenosti v vietnamsko vojno
- Nemirne ameriške in evropske univerze; rast intelektualne študentske opozicije; leto 1968 v Evropi in ZDA (študentski nemiri, "otroci cvetja")
- Rock kot upor mlade generacije proti obstoječemu stanju

Politika popuščanja napetosti

- Razorožitveno prizadevanje; podpis sporazumov o razoroževanju SALT 1 (leta 1972) in SALT 2 (leta 1979)
- Konferenca o evropski varnosti in sodelovanju; sklepna listina helsinške konference (1975)
- Zmanjševanje jedrskega oboroževanja in vse večje grožnje zastarele jedrske tehnologije

Boj proti rasizmu, skrajnemu nacionalizmu in drugim razlikam med ljudmi

- Protesti proti rasni nestrpnosti; rasizem v ZDA – vprašanje dejanske enakopravnosti črncev in Indijancev; delovanje Martina Luthra - Kinga
- Protesti proti neonacizmu, nestrpnosti do tujcev in priseljencev itd.
- Prizadevanje za dejansko emancipacijo žensk

5. KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI

Zakon o maturi v 4. členu določa, da kandidati opravljajo maturo pod enakimi pogoji. Kandidatom s posebnimi potrebami, ki so bili usmerjeni v izobraževalne programe z odločbo o usmeritvi, v utemeljenih primerih pa tudi drugim kandidatom (poškodba, bolezen), se lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje prilagodi način opravljanja mature in način ocenjevanja znanja.

Možne so naslednje prilagoditve:

1. opravljanje mature v dveh delih, v dveh zaporednih rokih;
2. podaljšanje časa opravljanja maturitetnega izpita (tudi odmorov, možno je več krajših odmorov);
3. prilagojena oblika izpitnega gradiva (npr. Braillova pisava, povečava, kjer je prevod vprašanj nemogoč, zapis izpitnega gradiva na disketi ...);
4. poseben prostor;
5. prilagojena delovna površina (dodatna osvetlitev, možnost dviga ...);
6. uporaba posebnih pripomočkov (Braillov pisalni stroj, ustrezna pisala, folije za pozitivno risanje ...);
7. izpit s pomočnikom (npr. pomočnik bralec ali pisar);
8. uporaba računalnika;
9. prirejeni ustni izpit in izpit slušnega razumevanja (oprostitev, branje z ustnic, prevajanje v znakovni jezik);
10. prilagoditev opravljanja praktičnega dela maturitetnega izpita (npr. prilagoditev opravljanja seminarske naloge, vaj);
11. prilagojen način ocenjevanja (npr. napake, ki so posledica kandidatove motnje, se ne upoštevajo, pri ocenjevanju zunanji ocenjevalci sodelujejo s strokovnjaki za komunikacijo s kandidati s posebnimi potrebami).

6. LITERATURA

Pri pripravi na splošno maturo kandidati obvezno uporabljajo učbenike in učna sredstva, ki jih je potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Potrjeni učbeniki in učna sredstva so zbrani v **Katalogu učbenikov za srednjo šolo**, ki je objavljen na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (www.zrss.si).